

İstanbul'da Görev Yapan RAM Çalışanlarının Perspektifinden Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireylerin Tanılama ve Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi

Yunus Aktaş¹, Munirah Mohammed Alaboudi²

¹Eğitim Kurumları İşletmeciliği, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

yunus.aktas@stu.ihu.edu.tr ORCID: [0000-0002-5938-3945](https://orcid.org/0000-0002-5938-3945)

²Dr. Öğretim Üyesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye ve Eğitim Bilimleri Fakültesi, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

munirah.alaboudi@ihu.edu.tr ORCID: [0000-0002-0654-1508](https://orcid.org/0000-0002-0654-1508)

Sorumlu Yazar: Yunus Aktaş

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Kaynak Gösterimi: Aktaş, Y., & Alaboudi, M. M. (2025). İstanbul'da görev yapan RAM çalışanlarının perspektifinden özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tanılama ve değerlendirme süreçlerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 21(1), 119–146. <https://doi.org/10.17244/eku.1627641>

Etik Not: Araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Bu araştırma için İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Tarih: 15.04.2022, Sayı: 12850).

An Examination of the Diagnosis and Evaluation Processes of Individuals in Need of Special Education from the Perspective of RAM Staff Working in Istanbul

Yunus Aktaş¹, Munirah Mohammed Alaboudi²

¹Educational Institutions Management, Graduate School of Education, Ibn Haldun University, Istanbul, Türkiye

yunus.aktas@stu.ihu.edu.tr ORCID: [0000-0002-5938-3945](https://orcid.org/0000-0002-5938-3945)

²Assistant Professor, Graduate School of Education, Ibn Haldun University, Istanbul, Türkiye and Faculty of Educational Sciences, Ibn Haldun University, Istanbul, Türkiye munirah.alaboudi@ihu.edu.tr ORCID: [0000-0002-0654-1508](https://orcid.org/0000-0002-0654-1508)

Corresponding Author: Yunus Aktaş

Article Type: Research Article

To Cite This Article: Aktaş, Y., & Alaboudi, M. M. (2025). İstanbul'da görev yapan RAM çalışanlarının perspektifinden özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tanılama ve değerlendirme süreçlerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 21(1), 119–146. <https://doi.org/10.17244/eku.1627641>

Ethical Note: Research and publication ethics have been complied with. Ethical approval was received for this research from the Scientific Research Ethics Committee of the Ibn Haldun University Graduate Education Institute (Date: 15.04.2022, Number: 12850).

İstanbul'da Görev Yapan RAM Çalışanlarının Perspektifinden Özel Eğitime İhtiyacı Olan Bireylerin Tanılama ve Değerlendirme Süreçlerinin İncelenmesi

Yunus Aktaş¹, Munirah Mohammed Alaboudi²

¹Eğitim Kurumları İşletmeciliği, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

yunus.aktas@stu.ihu.edu.tr ORCID: [0000-0002-5938-3945](https://orcid.org/0000-0002-5938-3945)

²Dr. Öğretim Üyesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye ve Eğitim Bilimleri Fakültesi, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

munirah.alaboudi@ihu.edu.tr ORCID: [0000-0002-0654-1508](https://orcid.org/0000-0002-0654-1508)

Öz

Bu araştırmanın amacı, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitsel tanılama ve değerlendirme süreçlerinde karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Araştırmanın örneklemi, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un Arnavutköy, Esenler, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Güngören ve Sultangazi ilçelerindeki Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde (RAM) çalışan 30 katılımcıdan oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve iki ana tema altında sınıflandırılmıştır: "Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecindeki Sorunlar" ve "Süreçe İlişkin Çözüm Önerileri". Araştırma bulguları, RAM'larda eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde çeşitli zorluklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu zorluklar arasında; RAM'lara tanılama ve değerlendirme için gelen velilerin genellikle bilgi ve bilinç düzeylerinin düşük olması, RAM'larda fiziksel koşulların ve tanılama materyallerinin yetersizliği, RAM ile okul, hastane ve özel eğitim merkezleri gibi paydaş kurumlar arasında iletişim eksikliği ve özel eğitim okulları ve sınıflarında kontenjan sınırlılıklarından kaynaklı yerleştirme kararlarında problemlerin yaşanması öne çıkmaktadır. Çalışmanın sonuçları, bu sorunlara yönelik çözüm önerileriyle desteklenmiştir.

Makale Bilgisi

Anahtar Kelimeler: Eğitsel tanılama, çözüm önerileri, özel eğitim, rehberlik ve araştırma merkezi (RAM), tanılama süreci sorunları

Makale Geçmişi:

Geliş: 19 Mart 2025

Düzeltilme: 9 Mayıs 2025

Kabul: 17 Mayıs 2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

An Examination of the Diagnosis and Evaluation Processes of Individuals in Need of Special Education from the Perspective of RAM Staff Working in Istanbul

Abstract

The aim of this study is to identify the problems encountered in the educational identification and evaluation processes of individuals in need of special education and to develop solutions for these problems. The sample of the study consists of 30 participants working in Guidance and Research Centers (RAM) in Arnavutköy, Esenler, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Güngören and Sultangazi districts of Istanbul in the 2021-2022 academic year. "Personal Information Form" and semi-structured interview form were used as data collection tools. Participants were determined by purposive sampling method. The collected data were analyzed by content analysis method and classified under two main themes: "Problems in the Educational Diagnosis and Evaluation Process" and 'Solution Suggestions Regarding the Process'. The findings of the study revealed that there are various difficulties in the educational identification and evaluation process in RAMs. Among these difficulties, the low level of knowledge and awareness of parents who come to RAMs for identification and evaluation, inadequate physical conditions and diagnostic materials in RAMs, lack of communication between RAMs and stakeholder institutions such as schools, hospitals and special education centers, and problems in placement decisions due to quota limitations in special education schools and classes stand out. The results of the study were supported by suggestions for solutions to these problems.

Article Info

Keywords: Educational diagnostics, solution proposals, special education, guidance and research center (RAM), diagnostic process problems

Article History:

Received: 19 March 2025

Revised: 9 May 2025

Accepted: 17 May 2025

Article Type: Research Article

Extended Summary

Introduction

In this study, it is aimed to determine the problems experienced in Guidance and Research Centers from the point of view of the people working in Guidance and Research Centers, which is an institution working under the Ministry of National Education and located in the Turkish Education System, and to offer solutions to these problems. The sample of the study consists of thirty participants in total, including two assistant principals, eleven special education teachers and seventeen psychological counselors/guidance counselors working in Guidance and Research Centers in Arnavutköy, Esenler, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Güngören and Sultangazi districts of Istanbul. "Personal Information Form" and a semi-structured interview form prepared by consulting expert opinion were used as data collection tools in the study. Participants were selected from the CRCs to be interviewed by purposive sampling method. The interviews with the participants were audio recorded. These audio recordings were then transcribed. The data obtained from the views of the participants were analyzed by content analysis method. The research findings were organized under two themes: "Problems Related to the Educational Diagnosis and Evaluation Process" and "Providing Solution Suggestions for the Process". Sub-themes were created under these two main themes and a path from general to specific was followed. Codings and sub-codings belonging to the determined themes were created and 435 codings were made in total.

Method

In this study, qualitative research method was used because it aims to reveal the problems encountered by the people working in Guidance and Research Centers in educational identification and evaluation processes and to offer solutions to these problems. Case study (case study) method, one of the qualitative research designs, was used. The data of the study were collected through semi-structured interview technique. The study group of the research consists of people who actively took part in educational diagnosis and evaluation processes in Guidance and Research Centers located in Arnavutköy, Esenler, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Güngören, Sultangazi districts of Istanbul in the 2021-2022 academic year. In total, 30 participants had different demographic characteristics in order to reflect the problems encountered in the educational identification and evaluation process of individuals with special needs and to reflect the solution suggestions in the best way. The participants forming the study group of the research were selected through purposive sampling. In qualitative research, when the sample group is small in number, data are collected through in-depth interviews. In this respect, in-depth interviews were conducted with 30 people who participated in the educational diagnosis and evaluation process in Guidance and Research Centers in 6 districts of Istanbul. Participants were numbered in the order in which the interviews were conducted. Eighteen of the participants were female and 12 were male. Considering their job status, 17 of the participants are "Guidance Counselor/Psychological Counselor", 11 are "Special Education Teacher" and 2 are "Assistant Principal". Nineteen of the participants graduated from the Department of Psychological Counseling and Guidance, 9 from the Department of Special Education Teaching, 1 from the Department of Teaching the Mentally Disabled, and 1 from the Department of Teaching the Hearing Impaired. Regarding the age variable, the highest clustering is between the ages of "22-30" with 22 people, while 8 of the participants are "over 30 years old". In terms of professional seniority, 15 of the participants have "5 years or more" professional experience, while 15 of them have "5 years or less" experience. While the maximum tenure of the participants was 14 years, the minimum tenure was 2 months. 26 of the participants have bachelor's degree and 4 of them have master's degree. Half of the participants (15) did not have an intelligence test for which they were a tester, while half (15) had at least one intelligence test for which they were a tester.

Results

When the findings of the study were examined, many problems were identified in different dimensions regarding the educational identification and evaluation process in the 6 Guidance and Research Centers where the participants worked. It was determined that the awareness and knowledge levels of the parents who applied to the RAM for educational identification and evaluation were low, the physical environment was inadequate and there was a lack of materials and documents used in the case examination process in the RAM, the communication between the RAM and the stakeholder institutions (such as schools, hospitals, special education and rehabilitation centers, etc.) was weak, and the biggest problem in the process of the decision to place the students who received educational identification and evaluation results in school was the quota limit in special education schools and special education classes within the schools. Within the scope of solution suggestions, it was stated that in order to improve the educational diagnosis and evaluation process, working hours and appointment system should be arranged, diagnostic inventories should be developed and standardized, special education services and guidance and psychological counseling departments should be separated, physical conditions should be improved, in-service training should be provided to staff and stakeholder institution employees, RAMs and rehabilitation centers should be audited, RAMs should be established in a school-centered structure, and cooperation and communication between stakeholders should be strengthened.

Giriş

Alanyazına bakıldığında eğitim ile ilgili pek çok tanım yapıldığı görülmektedir. Eğitimcilerin sayısı kadar eğitimin tanımı yapılabileceği söylenebilir. Hatta eğitim sadece bilim insanlarını değil, toplumdaki tüm bireyleri ilgilendirdiği için vatanadaş sayısınınca eğitimin tanımı ve anlayışı vardır diyebiliriz (Çelikkaya, 1991). Eğitim tarihsel süreç içerisinde birçok kişi tarafından tanımlanmış olsa da en bilinen ve yaygın olarak kullanılan tanım şöyledir: “Eğitim, bireyin davranışlarında kasıtlı olarak ve kendi yaşantıları yoluyla istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1984).

Özel eğitim, eğitim biliminin bir alt disiplini olup, genel eğitim sürecinden yeterince yararlanamayan bireyler için geliştirilmiş eğitim ve öğretim sürecidir. Bu süreçte, bireyin gereksinimlerine uygun özel materyaller, araçlar, yöntemler ve teknikler kullanılmakta; özel eğitim uzmanının rehberliğinde uygun ortamlarda eğitim verilmektedir. Buradaki temel amaç ise, özel gereksinimli bireylerin bağımsız bir şekilde topluma uyum süreçlerini en iyi şekilde desteklemektir. Burada bahsedilen bireyler, gelişimsel açıdan yaştlarından önemli ölçüde farklılık gösteren ve bu nedenle genel eğitim sisteminden yeterince faydalanamayan, beklenen akademik başarıyı gösteremeyen kişilerdir. Bu bireylerin akranlarından farklı olarak değerlendirilmesi, görme, işitme, fiziksel, dil veya zihinsel gelişim gibi çeşitli gelişimsel süreçlerden kaynaklanabilir. Bu farklılıkların türüne bağlı olarak, özel eğitim hizmetlerinden yararlanan bireyler ve bu bireylerin dahil olduğu yetersizlik grupları kategorize edilmektedir (Heward, 2009; akt., Ünlü, 2021; Olson, Platt, & Dieker, 2008; Westling & Fox, 2004).

2018 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde (2018) özel eğitim, bireysel ve gelişimsel özellikleri ile eğitimsel yeterlilikleri açısından yaştlarından önemli ölçüde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal gereksinimlerini karşılamak üzere özel olarak tasarlanmış eğitim programları ve bu alanda yetiştirilmiş personel aracılığıyla uygun koşullarda sunulan eğitim şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda da bahsedildiği üzere yaştlarından belirli ölçüde farklılık gösteren ve normal gelişim düzeyinin altında olan bireyler için özel eğitim hizmetlerinden faydalanması beklenmektedir. Özel gereksinimi olan bireyler için, ihtiyaç ve gereksinimlerine uygun eğitim programlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra, her bir yetersizlik türüne yönelik hazırlanacak eğitim programları da birbirinden farklılık göstermektedir.

Millî Eğitim Bakanlığının (2018) tarihli Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde belirtildiği üzere, bireylerin eğitsel tanımlama ve değerlendirme süreçleri, RAM’larda kurulan özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle, RAM’lar özel eğitime ihtiyacı olan kişilerin eğitsel tanımlama ve değerlendirme süreçlerinde, uygun eğitim ortamına yerleştirilmelerinde ve destek eğitime ihtiyaç duyup duymadıklarının belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Özel eğitime ihtiyacı olan kişilerin eğitsel tanımlama ve değerlendirme süreci, hem bireyin yaşamını hem de çevresindeki kişileri ve kurumları etkileyen bir süreçtir. Bu süreç sonucunda çocuk hakkında alınan kararlar, çocuğun kendisiyle birlikte ailesini, öğretmenlerini, arkadaşlarını ve dolaylı olarak birçok kişi ve kurumu etkiler. Bu nedenle, RAM’larda gerçekleştirilen özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitsel tanımlama ve değerlendirme sürecinin titizlikle ve yüksek kalite standartlarında yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu makalede, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitsel tanımlama ve değerlendirme sürecinde karşılaşılan sorunlara, bu sorunların çözümüne yönelik önerilere ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde yürütülen eğitsel tanımlama ve değerlendirme sürecinin daha nitelikli ve sağlıklı hale gelmesi için RAM çalışanlarının görüşlerine yer verilmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde ülkemizde eğitsel tanımlama ve değerlendirme sürecinin belirli yönlerini inceleyen bazı araştırmalara rastlanılmaktadır. Kırbıyık’ın (2011) çalışmasında eğitsel tanımlama ve değerlendirme sürecinde, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin fiziksel koşullarının yetersiz olduğu, yapılan testlerin sonuçlarının testörün veya teste giren kişilerin test anındaki fiziksel ve psikolojik durumundan etkilenebileceği, RAM modülünde altyapıya ilişkin bazı sorunlar bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, RAM’lara ayrılan bütçenin yetersiz olduğu, çalışanların iş yükünün fazla olduğu ve hizmet içi eğitimlerin istenilen düzeyde sunulmadığı belirlenmiştir. RAM’da görev yapan psikolojik danışman/ rehber öğretmenlerin özel eğitim alanına ve RAM’larda uygulanan testler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, hastane ve okul gibi paydaş kurumlarla iş birliğinin zayıf olduğu ve özel gereksinimli bireylerin ailelerinin eğitsel tanımlama ve değerlendirme sürecine yeterince katılım sağlamadığı sonucuna varılmıştır.

Yurtsever'in (2013) çalışmasındaki bulgular da benzer sonuçlar taşımaktadır. RAM'ların fiziki donanımlarının, farklı tanılara sahip özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenmediği; RAM çalışanlarına ait bireysel odaların bulunmadığı ve test ile görüşme odalarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Okullardan gelen eğitsel değerlendirme talep formlarının yüzeysel ve eksik doldurularak RAM'a gönderildiği, RAM'ların okul tarama faaliyetlerinde etkili olamadığı ve okul-RAM arasındaki iletişim ile iş birliğinin zayıf olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, RAM'larda kullanılan test ve envanterlerin güncel ihtiyaçlara uygun olmadığı, Bakanlığın ölçme araçlarının kullanımına ilişkin hizmet içi eğitimlerin yeterli olmadığı ve eğitsel tanılama sürecinde aile katılımının sınırlı düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. RAM'lara tanılama için gelen ailelerin yapılan işlemler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, kurumun ihtiyaçlarına yönelik bütçenin Bakanlık tarafından sağlanamaması ve resmi yazışma ile arşivleme gibi işleri yürütecek bir personelin bulunmaması da diğer önemli sorunlar arasında yer almıştır.

Bir başka araştırmada ise erken çocukluk dönemindeki özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için yeterince özel eğitim hizmetlerinden faydalanamadıkları, çoklu yetersizlik yaşayan öğrencilerin okul yerleştirme kararlarında sınıf ve öğretmen seçiminde sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir. RAM'ın fiziki koşullarının yetersizliği, hastanelerden gelen raporlarla ilgili yaşanan sıkıntılar, okullardaki öğretmenlerin özel eğitim konusundaki bilgi düzeylerinin yetersizliği ve özel gereksinimli bireylerin RAM'dan aldıkları raporların her yıl yenilenme zorunluluğunun velilere ek bir yük oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Çiftçi Çiçek, 2015).

Yılmaz & Doğan (2023) çalışmasında da RAM ile hastaneler arasında herhangi bir iş birliğinin bulunmadığı, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde işitmede problem yaşayan kişiler için hazırlanan performans formlarının yetersiz olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, değerlendirme sırasında materyal ve fiziki ortam eksikliği yaşandığı ve izleme süreçlerinin yalnızca yıllık destek eğitim raporlarıyla yürütüldüğü tespit edilmiştir. Maraklı (2016), Küçüköz (2020), Yürekli & Şafak (2022) ve Yalçın (2021) çalışmalarında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın amacı, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitsel tanılama ve değerlendirme süreçlerinde karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında İstanbul'un altı ilçesindeki Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) görev yapan 30 personel ile yürütülmüştür. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmış ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, tanılama sürecine ilişkin çeşitli zorluklar bulunduğunu ve bu sorunlara yönelik çeşitli çözüm önerilerinin geliştirilebileceğini ortaya koymuştur.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması (örnek olay) yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları (Örnek olay çalışmaları), bilimsel sorulara yanıt aramak için kullanılan özel bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Aytaçlı, 2012). Bu yöntem, bir veya birden fazla olayın, çevrenin, programın, sosyal grubun ya da birbiriyle bağlantılı diğer sistemlerin detaylı bir şekilde incelenmesi olarak tanımlanır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2020). Nitel durum çalışmalarının temel özelliklerinden biri, birden fazla durumu ayrıntılı bir şekilde inceleme imkânı sunmasıdır. Bu bağlamda, bir duruma ait ortam, bireyler ve süreçler gibi faktörler, hem durumu nasıl etkiledikleri hem de durumdan nasıl etkilendikleri açısından bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Bu araştırma için İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilimsel Araştırma Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Tarih: 15.04.2022, Sayı: 12850).

Katılımcılar

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmış ve katılımcılar amaçlı örnekleme yönteminin bir alt türü olan ölçüt (kriter) örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, belirli ölçütleri karşılayan bireylerin seçildiği bir örnekleme türüdür (Marshall & Rossman, 2014). Bu araştırmada belirlenen ölçütler şunlardır:

1. İstanbul'daki Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapıyor olmak,
2. 2021-2022 eğitim-öğretim yılında aktif olarak RAM'da çalışmak,
3. Özel eğitim hizmetleri bölümünde tanılama ve değerlendirme süreçlerinde görev almış olmak.

Bu ölçütleri karşılayan toplam 30 katılımcı ile veri toplanmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizlenerek "Katılımcı 1", "Katılımcı 2" gibi numaralarla ifade edilmiştir. Çalışma grubunun, özel gereksinimli bireylerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecindeki sorunları ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde yansıtabilmesi için farklı

demografik özelliklere sahip bireylerden oluşmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri, Tablo 1’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Üniversiteden Mezun Olduğu Alan	Eğitim Durumu	Mesleki Deneyim	RAM'da Görev Süresi	RAM'da Görevi	Testör Olduğu Zekâ Testi
Katılımcı 1	28	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	3 yıl	3 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	ASİS ve BNV
Katılımcı 2	25	Erkek	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	2 yıl	2 ay	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 3	26	Erkek	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	2 yıl	2 ay	Özel Eğitim Öğretmeni	Öğrenme Güçlüğü Testi
Katılımcı 4	25	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	1 yıl	7 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 5	38	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Yüksek Lisans	17 yıl	3 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 6	26	Kadın	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	4 yıl	3 yıl	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 7	27	Erkek	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	4 yıl	6 ay	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 8	29	Erkek	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	7 yıl	6 yıl	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 9	23	Erkek	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	1 yıl	2 ay	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 10	29	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Yüksek Lisans	6 yıl	3 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	ASİS
Katılımcı 11	24	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	7 ay	7 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 12	22	Kadın	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	1 yıl	2 ay	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 13	25	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Yüksek Lisans	6 ay	6 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 14	25	Kadın	Özel Eğitim Öğretmenliği	Lisans	1 yıl	2 ay	Özel Eğitim Öğretmeni	BNV
Katılımcı 15	30	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	7 yıl	3,5 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	ASİS, WISC-R, Leiter Uluslararası Performans Testi ve BNV
Katılımcı 16	37	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	13 yıl	8 yıl	Müdür Yardımcısı	Stanford Binet Zekâ Testi ve BNV

Tablo 1. (devamı)

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Üniversiteden mezun Olduğu Alan	Eğitim Durumu	Mesleki Deneyi m	RAM'da Görev Süresi	RAM'da Görevi	Testör Olduğu Zekâ Testi
Katılımcı 17	24	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	1 yıl	6 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 18	30	Erkek	Özel Eğitim Öğretmenliği	Yüksek Lisans	6 yıl	2.5 yıl	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 19	25	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	2 ay	2 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 20	24	Erkek	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	2 yıl	2 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	BNV
Katılımcı 21	24	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	3 ay	3 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	BNV
Katılımcı 22	25	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	2 ay	2 ay	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Yok
Katılımcı 23	40	Erkek	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	12 yıl	10 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Leiter Uluslararası Performans Ölçeği ve Stanford Binet Zekâ Ölçeği
Katılımcı 24	31	Kadın	Zihin Engelliler Öğretmenliği	Lisans	6,5 yıl	3 yıl	Özel Eğitim Öğretmeni	ASIS
Katılımcı 25	32	Erkek	İşitme Engelliler Öğretmenliği	Lisans	8,5 yıl	7,5 yıl	Özel Eğitim Öğretmeni	Yok
Katılımcı 26	33	Erkek	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	10 yıl	10 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	ASIS, Stanford Binet Zekâ Ölçeği ve BNV
Katılımcı 27	37	Erkek	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	14 yıl	14 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Leiter Uluslararası Performans Ölçeği, WISC-R ve ASIS

Tablo 1. (devamı)

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Üniversiteden mezun Olduğu Alan	Eğitim Durumu	Mesleki Deneyim	RAM'da Görev Süresi	RAM'da Görevi	Testör Olduğu Zekâ Testi
Katılımcı 28	36	Erkek	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	11 yıl	4 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	BNV
Katılımcı 29	25	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	3 yıl	3 yıl	Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman	Leiter Uluslararası Performans Ölçeği ve BNV
Katılımcı 30	27	Kadın	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Lisans	4 yıl	3 yıl	Müdür Yardımcısı	ASİS ve BNV

Tablo 1'e göre görüşmelerin yapıldığı sıraya göre numaralandırılan katılımcılar arasında 18 kadın ve 12 erkek bulunmaktadır. Katılımcıların görev dağılımı incelendiğinde, 17'si "Rehber Öğretmen/ Psikolojik Danışman", 11'i "Özel Eğitim Öğretmeni" ve 2'si "Müdür Yardımcısı" olarak görev yapmaktadır. Mezuniyet alanlarına göre, 19 kişi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, 9 kişi Özel Eğitim Öğretmenliği, 1 kişi Zihin Engelliler Öğretmenliği ve 1 kişi İşitme Engelliler Öğretmenliği bölümlerinden mezundur. Yaş aralıkları incelendiğinde, 22 katılımcının "22-30" yaş grubunda yoğunlaştığı, 8 katılımcının ise "30 yaş üstü" olduğu görülmektedir. Mesleki kıdem açısından, 15 katılımcı "5 yıl ve üzeri" deneyime sahipken, diğer 15 katılımcı "5 yıl ve altı" mesleki deneyime sahiptir. RAM'daki görev süreleri ise en az 2 ay, en fazla 14 yıl olarak ifade edilmiştir. Eğitim düzeyine bakıldığında, 26 RAM çalışanının lisans mezunu, 4 kişinin ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların yarısının (15) herhangi bir zekâ testi için testör yetkinliğine sahip olmadığı, diğer yarısının (15) ise en az bir zekâ testi için testör yetkinliğine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan ve eğitsel tanılama ile değerlendirme süreçlerinde yer almış çalışanların görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğine kıyasla daha esnek bir yapıya sahiptir. Soruların sayısı ve sıralaması duruma bağlı olarak değiştirilebilmekte, ayrıca araştırma konusunun akışına göre araştırmacının da aktif katılımıyla ek sorular yöneltilebilmektedir (Kozak, 2018). Görüşme yoluyla veri toplama yöntemi, araştırmacı ile katılımcının birbirini anlamadığı ya da mesajların yanlış kaydedilmesine neden olabilecek sıradan diyaloglardan farklılık göstermekte ve daha derinlemesine bilgi elde edilmesine olanak tanımaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Çalışmada kullanılan görüşme formu iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcılara yaş, cinsiyet, mezun oldukları üniversite bölümü, eğitim durumu, mesleki tecrübe, RAM'daki görev süresi, görev tanımı ve uyguladıkları zekâ testleri gibi kişisel bilgileri içeren 8 soru yöneltmiştir. İkinci bölümde ise, ilgili literatür ve konuyla ilgili tezler incelenerek eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde karşılaşılabilecek sorunlar dört ana başlık altında toplanmış ve bu doğrultuda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları katılımcılara sunulmuştur. Bu bölümde yer alan bazı örnek sorular şunlardır:

- "Eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde velilerle iletişimde yaşadığınız zorluklar nelerdir?"
- "Vaka inceleme sürecinde tanı koymada karşılaştığınız başlıca güçlükler nelerdir?"
- "RAM'larla iş birliği yapan kurumlarla (okul, hastane, rehabilitasyon merkezi vb.) ilişkilerde ne tür sorunlar yaşamaktasınız?"
- "Yerleştirme kararlarının alınmasında karşılaştığınız yapısal ya da mesleki engeller nelerdir?"

Ayrıca, formun başında araştırmanın amacı açıklanmış ve katılımcıların kişisel bilgileri ile verdikleri yanıtların gizli tutulacağı, yalnızca anonim olarak araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında gerçekleştirilecek görüşmeler için gerekli izinler önceden alınmış ve görüşme tarihleri ile saatleri, ilgili Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin müdürleriyle iş birliği içinde planlanmıştır. Görüşmelere başlamadan önce, katılımcılara araştırmanın amacı ve içeriği hakkında detaylı bilgi verilmiş ve görüşmelerin sorunsuz bir şekilde yürütülmesi için gerekli ön hazırlıklar tamamlanmıştır. Katılımcıların araştırmacıdan etkilenmemesi ve geçerlilik ile güvenilirliğin sağlanması adına, görüşmelerde herhangi bir yönlendirme yapılmaması gerektiği göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcıların onayı alındıktan sonra, görüşmeler ses kaydı alınarak veya katılımcıların görüşleri not edilerek yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların görev yaptıkları Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde kendi istedikleri doğrultusunda belirledikleri ortamlarda gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, kurumların coğrafi yakınlıkları gözetilerek öncelik sırasına konulmuş olup sırasıyla Arnavutköy RAM, Sultangazi RAM, Gaziosmanpaşa RAM, Eyüpsultan RAM, Esenler RAM ve Güngören RAM şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmelerin süresi en az 22 dakika, en fazla 38 dakika olmak üzere, ortalama 25–35 dakika arasında değişmiştir. Görüşmelerde, ses kayıtlarının ve verilen yanıtların yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı, kişisel bilgilerin gizli tutulacağı ve sadece fikirlerin araştırma için önemli olduğu katılımcılara açıkça belirtilmiştir. Katılımcılardan ses kaydı alınması konusunda zorlayıcı bir tutum sergilenmemiş; ses kaydı istemeyen katılımcılarla, araştırmacı tarafından not alma yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, görüşme sırasında araştırma sorularıyla ilgili olarak katılımcıların kendi inisiyatifiyle eklediği ancak araştırmanın amacına uygun olan ifadeler de analiz kapsamında değerlendirilmiştir.

Veri Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler, nitel veri çözümleme tekniklerinden içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerden kavramlar ve temalar oluşturularak bu temalar arasında anlamlı ilişkiler kurmayı amaçlar (Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırma sürecinde, kodlar ve temalar doğrudan görüşmelerden türetilmiştir. Öncelikle katılımcıların ifadeleri satır satır okunmuş, daha sonra benzer anlamlar taşıyan ifadeler bir araya getirilerek kodlar oluşturulmuş ve bu kodlar alt temalar ve temalar altında gruplandırılmıştır.

Verilerin sistematik bir şekilde analiz edilebilmesi için MAXQDA 2020 yazılımı kullanılmıştır. Toplamda 435 kod belirlenmiş ve bu kodlar, araştırma sorularına uygun iki ana tema altında sınıflandırılmıştır: “Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecine İlişkin Problemler” ve “Sürece İlişkin Çözüm Önerileri”. Her tema altında yer alan alt temaların frekansları hesaplanmış ve bulgular bu doğrultuda yorumlanmıştır.

Verilerin analizi için MAXQDA 2020 programı kullanılmıştır. Görüşme verileri önce transkript edilip deşifre edilmiş, ardından içerik analizi yöntemiyle incelenmek üzere MAXQDA’ya aktarılmıştır. Çalışmada 30 katılımcıya genelde 8 soru yöneltilmiş, iki ana tema belirlenmiştir: “Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecine İlişkin Problemler” ve “Sürece İlişkin Çözüm Önerileri”. Bu temalar altında alt temalar ve toplamda 435 kodlama oluşturulmuş, ilgili görseller Ek B’de sunulmuştur.

Analizlerin daha anlaşılır olması için görsel araçlar kullanılmıştır. Katılımcıların en sık tekrar ettiği kelimeler kod bulutuyla, kodların ilişkisi ise kod haritasıyla gösterilmiştir. Ayrıca, ana temalara ait kodların sıklığı ve yüzdesi kod frekanslarıyla analiz edilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Bu çalışmada, nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamak amacıyla inandırıcılık, aktarılabilirlik, bağlamsal tutarlılık ve teyit edilebilirlik ilkeleri dikkate alınmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

İnandırıcılık için, görüşme verileri doğrudan alıntılarla desteklenmiş, ses kayıtları birebir yazıya dökülmüş ve katılımcı görüşlerinin anlam bütünlüğü korunmuştur. Kodlama süreci, alan uzmanı bir araştırmacı ile birlikte yürütülmüş ve yorumların geçerliliği danışman görüşüyle teyit edilmiştir.

Aktarılabilirlik ilkesi kapsamında, katılımcı profilleri ayrıntılı biçimde sunulmuş ve çalışmanın bağlamı (mekân, zaman, kurum türü) açık biçimde tanımlanmıştır.

Bağlamsal tutarlılık için veri toplama süreci sistematik biçimde planlanmış; görüşme soruları belirli temalar doğrultusunda oluşturulmuş ve tüm katılımcılara benzer şekilde uygulanmıştır.

Teyit edilebilirlik kapsamında ise elde edilen verilerin analiz süreci açık şekilde raporlanmış; MAXQDA programı aracılığıyla yapılan analizlerde kullanılan kodlar, temalar ve frekanslar sayısal olarak sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde, görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve “Kategori – Tema – Kod – Alt Kod” yapısına göre sınıflandırılmıştır. Bulgular, her bir kategoriye ait ayrı tablolarda sunulmuş, her tablonun altında kısa açıklamalarla yorumlanmıştır. Veriler MAXQDA 2020 yazılımı kullanılarak kodlanmış, temalar gruplandırılmış ve frekansları hesaplanmıştır.

Kategori 1: Vasi veya Veliler ile İlgili Yaşanan Problemler

Tablo 2. Vasi veya Veliler ile İlgili Yaşanan Sorunlara Ait Temalar, Kodlar ve Frekanslar

Tema	Kod	Alt Kod	Frekans
Bilgi ve Bilinç Eksikliği	Bilinçsizlik / Bilgisizlik	RAM işleyişini bilmemek, tanıyı anlamamak	33
	Taniya İtiraz	Engeli kabul etmeme, etiket korkusu	12
	Asılsız bilgilerden etkilenme	Sosyal çevre, kulaktan dolma bilgi	4
İletişim Sorunları	İletişim kurmakta güçlük	Açıklamaların anlaşılammaması, yanlış anlaşılmalr	6
	Kendini ifade edememe	Veli tarafından yetersiz açıklama	1
	Süreci detaylı sorgulama	Aşırı detaycılık	1
İlgisizlik	Sürece ilgisizlik	Görüşmelere isteksiz katılım	9
	Taniya çekinceyle yaklaşma	Çocuğa tanı konulmasına karşı direnç	5
Psikososyal Zorluklar	Suçluluk hissi	Kendini suçlama	1
	Psikolojik zorlanma	Depresyon, tükenmişlik	3
Sosyoekonomik Yetersizlik	Düşük sosyoekonomik düzey	Gelir düşüklüğü, eğitim düzeyi düşüklüğü	5
Destek Eğitim İstismarı	Gereksiz eğitim talebi	Destek eğitime ihtiyaç kalmamasına rağmen ısrar	2

Bu tabloda RAM çalışanlarının vasi veya velilere ilişkin yaşadığı problemler altı ana temada toplanmıştır. Katılımcılar, RAM süreçlerinde velilerin bilinçsizliği, tanıya direnci, iletişim zayıflığı ve sürece ilgisizlik gibi çeşitli problemlerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Özellikle eğitim düzeyi düşük ailelerde suçluluk hissi ve süreci sabote edebilecek psikolojik zorluklar dikkat çekmektedir. “Bilgi ve bilinç eksikliği” teması en sık tekrarlanan sorun alanıdır. Velilerin RAM süreçlerine dair bilgi eksiklikleri, tanıya karşı direnç ve sosyal çevreden etkilenmeleri süreci olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bazı veliler, sürece ilgisiz ya da iletişimde yetersiz kalmakta, bu da değerlendirme sürecini sekteye uğratmaktadır. Sosyoekonomik düzeyin düşüklüğü ve psikolojik zorluklar da eğitsel tanılamaya dolaylı etkide bulunmaktadır.

Velilerin sürece dair bilgi eksikliği, RAM’ın işleyişi ve görevleri hakkında bilinçsiz olmaları en büyük sorun olarak görülmektedir. Bu durum, eğitsel tanılama sürecinde aksaklıklara ve gerek veliler gerekse RAM çalışanları açısından yorucu bir sürece yol açmaktadır. Katılımcıların görüşleri ise şöyledir:

“Veliler genelde RAM’ın ne olduğunu bilmeyerek buraya geliyorlar. Ne için geldiklerini bilmiyorlar. Açıklıyorsun yine de anlamıyorlar. Hastaneden aldıkları raporun içeriği hakkında da en ufak bir bilgileri olmadan rapor çıkartmışlar ve buraya geldiklerinde öğreniyorlar çoğunlukla. O raporun çocuğun hayatında ne gibi etkisi olacağını da bilmiyorlar. Özetle velilerle yaşanan en büyük problem onların bilinçsiz ve bilgisiz olmaları diyebilirim.” (Katılımcı 4)

“Genelde RAM’ın sürecine hâkim olmayan velilerle karşılaşıyoruz. Daha çok rehabilitasyon yönlendirmesiyle buraya gelen velilerimiz oluyor, çocuğuna engelli raporu çıkarıldığından dahi haberi olmayan, çok da umursamayan veli profilleriyle karşılaşıyoruz. Ne için buraya geldiklerini bilmeyen veli profiliyle karşılaşıyoruz.” (Katılımcı 13)

Veliler, çocuklarına konan tanıyı reddedebilmektedir, bu da süreci olumsuz etkileyerek çocukların eğitimini aksatmakta ve hizmet sağlayıcılar için de süreci zorlaştırmaktadır. Bazı katılımcıların yaşanan bu duruma ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Genellikle veliler çocuklarına koyduğumuz tanı konusunda şok, inkâr basamağında kalıyorlar. Bunu aşamıyorlar. Aşamadıkları için de yönlendirme yaptığımız özel eğitim sınıflarına da itiraz ediyorlar. Çocuklarının tam zamanlı kaynaştırma eğitimini almasını başka bir sınıfta eğitim almalarına karşı çıkıyorlar. Tabi biz burada ne kadar anlatırsak anlatalım dış çevreden aldıkları duyumlardan etkilenip kabullenme aşamasında güçlükler yaşıyorlar. Bu sefer de bize itiraz ediyorlar.” (Katılımcı 9)

“Bir de özel eğitim sınıfları hakkında velilerde genel bir kanı var. Özel eğitim sınıflarına hala alt sınıf dedikleri için çocuklarının oraya uygun olduğunu, özel eğitim sınıfında daha iyi bir ilerleme kaydedeceğini velilere anlatmakta ve kabul ettirmekte şahsen sıkıntı yaşıyorum.” (Katılımcı 26)

Bazı veliler, kendilerini yeterince ifade edemedikleri için RAM’da eğitsel tanılama ve değerlendirmede görev alan kişilerle iletişimde zorluk yaşamaktadır. Katılımcılar bu durumu şu şekilde açıklamışlardır:

“Velilere bu süreci doğru anlatmak benim için en çok zorlandığım alandır diyebilirim. Yani buraya başvurduklarında hastaneden aldıkları raporun engelli raporu olduğunu anlatmak, çocuklarındaki engeli açıklamak benim zorlandığım alan diyebilirim.” (Katılımcı 5)

“Bizler de bilgilendirme açısından veliyle iletişim kurmada bazen sıkıntı yaşayabiliyoruz. Anlatıyoruz ama karşı tarafa geçmiyor ya da yanlış anlaşılabilir.” (Katılımcı 22)

Veliler, tanının çocuklarına olumsuz etkileri olacağı endişesiyle yanlış bilgilere dayanarak tanı konulmasından kaçınmaktadır. Katılımcı 29’un bu konuya ilişkin söylemleri şu şekildedir:

“Sürekli şu sorunla karşılaşıyoruz; zihinsel yetersizliği olan bir çocuğun velisi çocuğuna eğitim almasına ihtiyacı olduğu halde etiketlenme korkusuyla veya çocuğuna bu tanı yapıp kalacak korkusuyla veya ileride de bu tanı karşısına çıkacak gibi endişelerle tanıyı koydurtmak istemiyor.” (Katılımcı 29)

Velilerin maddi zorlukları incelendiğinde, örneklemdaki çoğu velinin düşük sosyoekonomik düzeye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, çocukların özel eğitimiyle birlikte yeni bir stres kaynağı yaratmaktadır. Katılımcı görüşleri şu şekilde aktarılmıştır:

“Bu ilçe bazında konuşacak olursam velilerimizin sosyoekonomik durumları ve eğitim düzeyleri düşük.” (Katılımcı 11)

“Bazı gelen velilerimizin açıkçası bilinç düzeyi, sosyoekonomik durumlar vs. çok çok geride diyebilirim.” (Katılımcı 15)

Velilerin, maddi ve manevi olarak bu süreçte zorlandıkları ve çocuklarının özel gereksinimlerinden dolayı suçluluk duygusu yaşayarak psikolojik olarak olumsuz etkilendikleri gözlemlenmiştir. Katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Velilerin genelde bunalımda olduklarını ve depresyon yaşadıklarını fark ediyorum onlarla iletişime girdiğimde. Maddi ve manevi bütün hayatlarını özel gereksinimli çocuklarına adadıkları için genellikle anneler çok bunalmış oluyorlar. Veliler buraya geldiklerinde bizler onlara çocuklarının özel gereksinimleriyle ilgili açıklamalar yaptığımızda velilerde sanki bu engel sürekli yüzlerine vuruluyormuş gibi bir algı oluşabiliyor ve onlarda genel anlamıyla bir bıkkınlık gözlemliyorum.” (Katılımcı 21)

Velilerin sürece dair yetersiz bilgi ve tanı terimlerine aşina olmamaları nedeniyle tanı konulmasında gecikmeler yaşanmaktadır. Buna ilişkin katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Velilerimiz çok fazla bu sürece dahil değiller. Mesela biz burada çocuğu eğitsel tanılama ve değerlendirme yaptığımızda koyduğumuz tanının ömür boyu çocuğun hayatında devam edecekmiş gibi düşünüp

çocuğun erken yaşta alması gereken eğitimi ihmal edip genelde geç yaşlarda bize başvuruyorlar. Erken çocukluk döneminde tanılamaya gelen çok çok nadir oluyor yeni aldığımız vakalarda.” (Katılımcı 14)

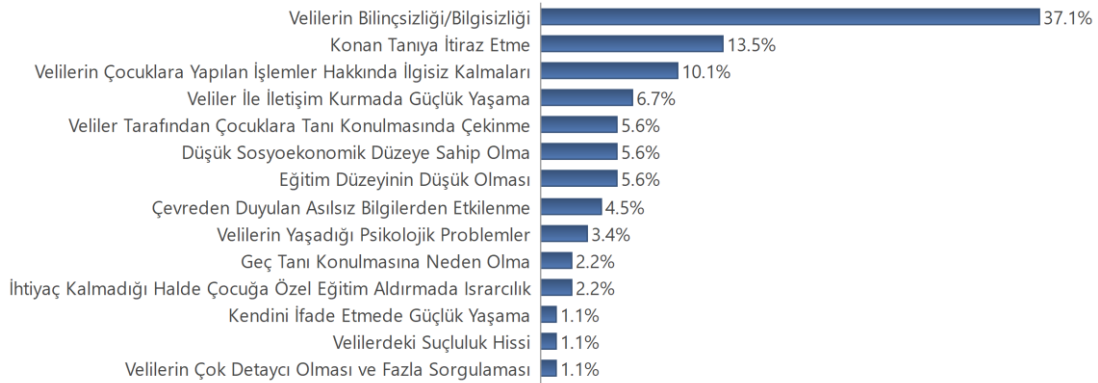
“Mesela çocuk otizmiyse erken yaşta tanınması çok önemli ki eğitimle daha gelişim gösterebilsin fakat bilinçsiz anne baba bunun farkında olmuyorlar. Dolayısıyla okul çağına kadar çocuk tanılanamıyor ve erken teşhis olmadığı için de eğitime geç kalıyor.” (Katılımcı 16)

Bazı veliler, çocuklarının özel eğitime ihtiyacı kalmamalarına rağmen devletin verdiği imkanlardan vazgeçmek istememeleri ve bu konuda RAM çalışanlarına karşı direnç göstermeleri görülmektedir. Buna dair katılımcı yorumuna bakılacak olursak:

“Çocuğun destek eğitime ihtiyacı kalmadığı durumlarda velilerle sıkıntı yaşıyoruz. Özellikle bunu özel öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların velilerinde fazla gördüm. Veliler genelde rehabilitasyonu kurs merkezi gibi görüyorlar. Çocuğun destek eğitime ihtiyacı kalmamasına rağmen velinin talebi şöyle oluyor: “Hocam bu şekilde devam edelim çünkü kurumda en azından ödevlerini yapıyorlar” gibi cümleler kuruyorlar.” (Katılımcı 2)

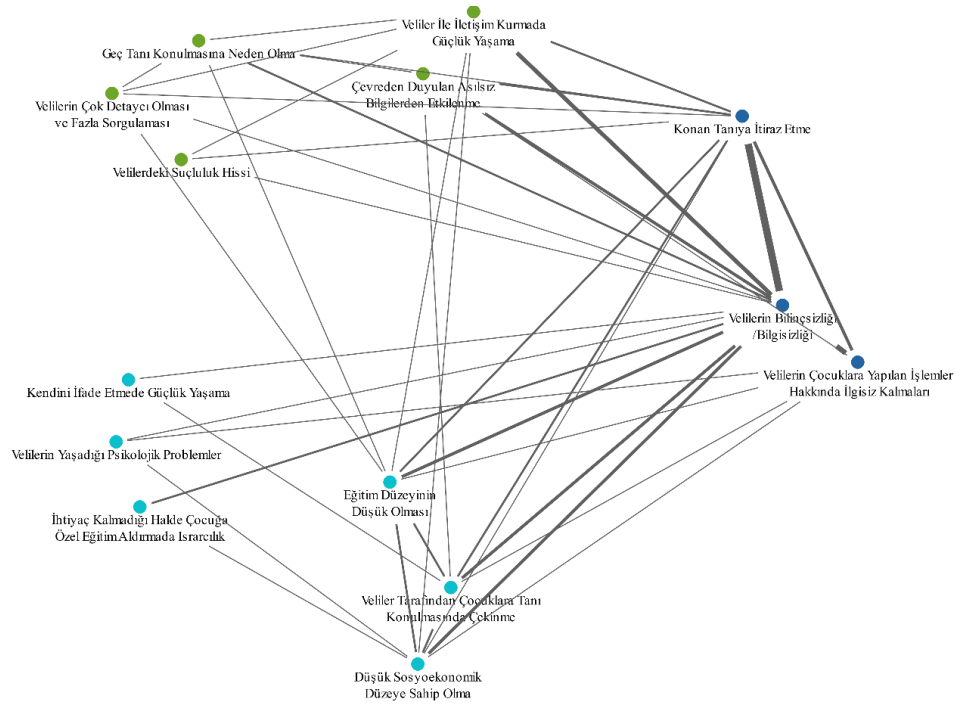
Bazı veliler çocuklarının eğitimiyle ilgilenmezken, bazıları süreci derinlemesine sorgulayıp detaylı yaklaşmaktadır. Bu duruma ait Katılımcı 16’nın görüşleri şu şekildedir:

“Çok fazla araştırmış, incelemiş bir şekilde buraya geliyor. En ufak ayrıntıya kadar soruyor, bu da bizleri zorlayıcı oluyor inceleme yaparken. Özellikle bu tarz vakaları deneyimsiz arkadaşlar aldığında onların sorularına cevap veremiyorlar. Fakat bu veli profili çok küçük bir kesim.” (Katılımcı 16)

Şekil 1. Vasi veya Veliler ile Karşılaşılan Problemler Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

Kod haritası kullanılarak kodlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çizgilerin kalınlığı arttıkça, kodlar arasındaki ilişki güçlenmektedir. Örneğin, “Velilerin Bilinçsizliği/ Bilgisizliği” ile “Konan Tanıya İtiraz Etme” arasında güçlü bir ilişki bulunurken, aynı şekilde “Velilerin Bilinçsizliği/ Bilgisizliği” ve “Velilerin Çocuklara Yapılan İşlemler Hakkında İlgisiz Kalmaları” arasında da güçlü bir bağ vardır.

Şekil 2. Vasi veya Velilere İlişkin Sorunlar Alt Temasında Bulunan Kodların Birbirine Yakınlık Derecesi

Kategori 2: Vaka İnceleme Süreci ile İlgili Problemler

Tablo 3. Vaka İnceleme Süreci ile İlgili Problemlere Ait Temalar, Kodlar ve Frekanslar

Tema	Kod	Alt Kod	Frekans
Yetersiz Gözlem Süresi	Kısa gözlem süresi	Çocuğun yeterince tanınamaması	6
	Tek seansta karar verme	Tek oturumda tanılama baskısı	4
Test ve Materyal Eksikliği	Standart test sayısının yetersizliği	BİLSEM için uygun test olmaması	5
	Materyal kıtlığı	Ölçme araçları eksikliği	3
Uzman Eksikliği	RAM’da özel eğitim öğretmeni eksikliği	Psikolojik danışmanlara fazla yük düşmesi	7
	Alan dışı değerlendirme	Tanı sürecinde uzmanlık dışı değerlendirmeler yapılması	2
Vaka Yoğunluğu ve Süreç Baskısı	Vaka sayısının fazla olması	RAM personelinin aşırı iş yükü	8
	Rapor baskısı	Sayısal hedef baskısıyla rapor hazırlanması	4
Kurumlararası Bilgi Eksikliği	Okullardan eksik veri alınması	Rehberlik servislerinin yetersiz geri bildirim vermesi	3
	Hastane raporlarının yetersizliği	Sağlık kurumlarının eksik ya da geç bilgi sunması	2

Bu tabloda RAM personelinin vaka inceleme sürecinde yaşadığı sorunlar beş temada sınıflanmıştır. Vaka inceleme sürecinde kısa gözlem süresi, test materyali eksikliği ve uzman yetersizliği katılımcılar tarafından sıkça dile getirilmiştir. Ayrıca kurumlar arası bilgi akışının eksikliği de tanı koyma sürecini olumsuz etkilemektedir. “Yetersiz gözlem süresi” ve “uzman eksikliği” en sık karşılaşılan sorunlardır. Ayrıca, uygun test materyallerinin yetersizliği ve değerlendirme sürecinde alan dışı personelin görev alması, tanılamamanın kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcılar ayrıca, rapor hedef baskısı, yüksek vaka yoğunluğu ve okul/ sağlık kurumlarından gelen eksik bilgi gibi sistemsel aksaklıklardan da söz etmiştir.

Vaka incelemesi sırasında karşılaşılan sorunlardan ilki, RAM'ların standart olmamasıdır. Performans değerlendirmelerinde, öğrencilere ayrılan sürelerin ve fiziki koşulların farklılık göstermesi sorun yaratmaktadır. Katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Örneğin öğrenme güçlüğü tanısıyla gelmiş bir çocuğun performansını almaya kalsan her RAM'da farklı şekilde performans alınıyor. Bunun bir standardizasyonu yok. Ben bir performans alıyorum atıyorum bir buçuk saat sürüyor. Fakat başka RAM'da on beş dakikada performans alınabiliyor. Burada RAM'ların yoğunluk derecesi de etkilidir ama bir standart yok.” (Katılımcı 25)

“Standart bir malzeme, inceleme odalarımız yok mesela. Test odaları bile RAM'dan RAM'a farklılık içerebiliyor.” (Katılımcı 26)

RAM'larda özel gereksinimli bireyler genellikle yılda bir kez incelenmektedir. Ancak, her seferinde farklı eğitimler tarafından değerlendirilmesi, sağlıklı bir takip süreci oluşturamamaktadır. Ayrıca, RAM çalışanlarının doğru kararlar verebilmesi için öğrencinin okuldaki öğretmenlerinin ve özel eğitim merkezlerinin görüşlerine ihtiyaç duyulmakta; bu da okuldaki öğretmenlerle yaşanan iletişimsizlik nedeniyle sürecin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Katılımcı 6, bu konuya ilişkin çözümünü aşağıda belirtmiştir:

“Şöyle olmalı bence: Mesela her okulda özel eğitim öğretmeni kadrosu bulunmakta tıpkı PDR'ciler gibi. Bence o okullarda bulunan özel eğitim öğretmenleri, o okuldaki özel gereksinimli öğrencileri tanımlayabilirler bence. Hem onların takibini okulda görürler, gittikleri rehabilitasyon merkeziyle daha çok iletişim kurabilirler, okuldaki öğretmenleriyle daha çok iletişime geçebilirler. Çoğunun gelişim takibini daha iyi yapabilirler” (Katılımcı 6)

Vaka incelemesi sürecinde karşılaşılan bir diğer sorun, RAM'larda sadece birkaç kişinin testör olarak görev yapması ve hizmet içi eğitim eksiklikleridir. Bu konuda katılımcılar tarafından şu ifadeler belirtilmiştir:

“Deneyimli bir arkadaşımız her gün belli saatten sonra yeni atanan arkadaşlarımıza buradaki işleyişimiz hakkında bilgilendirici seminerler veriyor. Bu şekilde açığımızı gidermeye çalışıyoruz. Bu yüzden yeni başlayan personele kesinlikle bakanlık tarafından hizmet içi eğitimlerin verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Katılımcı 16)

“Ram'larda destek eğitim programları yenilendikten sonra bize performans alımıyla ilgili yeterli bir bilgilendirme yapılmadı MEB tarafından.” (Katılımcı 25)

RAM'larda çalışan rehber öğretmenlerin, özel eğitim hizmetleri bölümünde çalışmaları yani kendi uzmanlık alanı dışında görev yapmaları, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Bizler RAM'da çalışan psikolojik danışmanlarız, özel eğitim öğretmenleri değiliz. Dolayısıyla öğrencideki o kazanımları bizim değerlendirmemiz daha zor olmaktadır. Öğrenci neyi yapabiliyor neyi yapamıyor gelişim özellikleri neler o nedenle biraz zorlanıyoruz.” (Katılımcı 5)

“Ben RAM'a ilk geldiğimde bir rehber öğretmen/ psikolojik danışman olarak direkt özel eğitim hizmetleri bölümünde çalışmaya başladım. Lisans mezuniyetim özel eğitim olmadığı için çocukları incelerken hep kendimde bir eksiklik görüyordum. Acaba ben doğru bir şekilde çocuğun performansını alıyor muyum diye.” (Katılımcı 10)

Öğrencilere tanı koyarken belirli problemler görülmektedir. Bu sorunlar arasında, çocuğun testteki başarısızlığının anlık stres ya da gerçek başarısızlık olarak değerlendirilmesinde uzmanların zorluk yaşaması ve yaş ilerledikçe sorunların tespit edilmesinin güçleşmesi yer almaktadır. Katılımcıların yorumları şu şekildedir:

“Mesela öğrenci ÖÖG tanısıyla geliyor ama bizler burada inceledikten sonra çocuk ÖÖG olmadığına kanaat getirebiliyoruz. Belki de gerçekten ÖÖG onun ayrımı tam net değil. Mesele çocuk önündeki metni okuyamıyor fakat bunun ÖÖG olduğundan dolayı mı okuyamıyor yoksa aile ihmalinden mi yoksa başka sebepten mi bu belli değil. Bir de yaşı büyük hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin incelenmesi sırasında güçlük yaşıyorum. Acaba eğitimi düzgün almadıkları için mi bir gelişim göstermiyorlar yoksa gerçekten bir

zihinsel problemi olduğu için mi böyleler o konuda tam bir net ayırım yapamıyordum. Çocuklarda fark ediliyor ama.” (Katılımcı 4)

“Kendini açmadığı için de inceleme sırasında gerçek performansını yani yapabildikleri şeyleri de göstermiyor. Neyi yapabiliyor, neyi yapamıyor bunu tam inceleme esnasında tam kestiremiyorum açıkçası.” (Katılımcı 6)

Eğitim materyallerindeki eksiklikler, özel gereksinimli bireylerin performanslarını olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca, RAM’ların fiziki koşullarının yetersizliği, çalışanların bireysel odalarının olmaması ve inceleme odalarının ortak kullanımı gibi durumlar, vaka inceleme sürecinde sorunlara yol açmaktadır. Yaşanan bu durumu bazı katılımcılar şu şekilde ifade etmişlerdir:

“... Fakat yeni atanan arkadaşlarımız oldu. Tek odada iki kişi kalıyoruz. Haliyle iki vakayı da aynı odada almak zorunda kalıyoruz. O da çok sağlıklı değerlendirme yapmamıza engel olabiliyor. Bir de çok stajyer öğrenci gelip vakaları görmek istiyorlar. Biz de kırmıyoruz alıyoruz ama çocuk kalabalık olunca etkileniyor.” (Katılımcı 11)

“Materyal eksiklerimiz var. Her vakaya uygun materyalimiz olmadığı için çocukları incelerken bazen problem yaşayabiliyoruz. Mesela çocuğa yüz ifadelerini bilip bilmediğini öğrenmem gerekiyor, bununla ilgili bir materyalimiz olmadığı için ben telefonumdan açıp soruyorum.” (Katılımcı 20)

Velilerin, özel gereksinimli çocuklarının performansı hakkında yanlış bilgi vermesi, eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde başka bir sorun yaratmaktadır. Buna ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

“Anne çocuğundaki farklılığı kabul etmediği için biz ne sorarsak anneye göre çocuğu her şeyi yapabiliyor hiçbir sıkıntısı yok. Anneler de kendi çocuklarına kıyamadığı için yapamadıkları üzerinde çok durmak istemiyorlar onları da anlıyorum.” (Katılımcı 12)

“... Bu durumda da veliden aldığımız bilgiler doğrultusunda incelemeyi tamamlamaya çalışıyoruz. Fakat velilerden aldığımız bilgiler de tam olarak güvenilir olmuyor. Bazı veliler çocuğun durumunu ya daha olduğundan eksik anlatıyor veya yapamadıklarını da yapabilir şekilde söylüyor.” (Katılımcı 30)

Performans ölçümünde, çocukların doğru şekilde performans göstermemesi veya gerçek performanslarını yansıtmayı reddetmesi bir sorun oluşturmaktadır. Özellikle otizmlili çocukların gerginliği ya da bazı çocuklarda utangaçlık gibi duygular, değerlendirme sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Katılımcı görüşleri ise şu şekildedir:

“Örneğin otizmlili çocukların performansını almak zor. Çünkü çocuk ilk kez bulunduğu bir ortamda ilk kez karşılaştığı biri var karşısında, zaten bu çocuklar sosyal etkileşim problemi yaşayan çocuklar. Bu yüzden o çocuğu incelerken sağlıklı performans alımı olmuyor.” (Katılımcı 8)

“Bazı çocuklar bildikleri halde bilmemiş gibi davranabiliyor. Bu en büyük problem tanılamada. Performans alımı sırasında reddetme davranışını çok fazla yaşıyoruz. Bu yüzden bazı çocukların performansını alamıyoruz.” (Katılımcı 30)

RAM’larda incelemeye gelen öğrenci sayısının fazla, personel ve materyal sayısının yetersiz olması nedeniyle öğrencilere ayrılan süre sınırlıdır. Bu durum, performans değerlendirmelerini olumsuz etkilemektedir. Katılımcılardan bazılarının bu konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“En büyük problem bence performans alımlarındaki zaman sıkıntısı, yarım saatlik dilimlerde randevu sayısı da fazla olursa kısa zamanda doğru bir şekilde çocuğun performansını almak zorlaşıyor.” (Katılımcı 2)

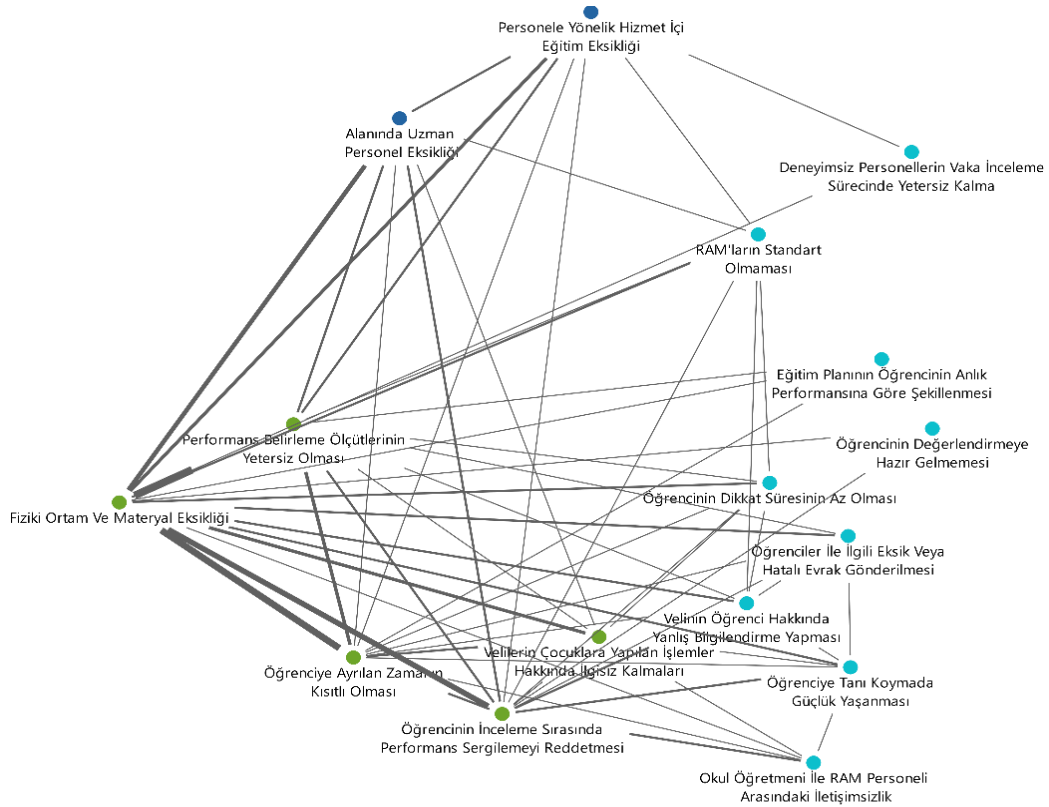
“Bir de bulunduğumuz ilçeye göre RAM olarak aldığımız randevu sayımız biraz fazla. Hal böyle olunca incelemelerde yeterli zamanı ayarlama problemimiz ortaya çıkıyor. Yani incelemeye ayırdığımız zaman kısıtlı oluyor. Bu da eğitsel tanılamayı etkiliyor” (Katılımcı 7)

Analiz sonuçlarında, en yüksek kodlama %34,3 ile “Fiziki Ortam ve Materyal Eksikliği” alanında yapılmıştır. Bunu %11,9 ile “Performans Belirleme Ölçütlerinin Yetersiz Olması” izlerken, en düşük kodlamalar %0,7 ile “Öğrencinin Değerlendirmeye Hazır Gelmemesi” ve “Eğitim Planının Anlık Performansa Göre Şekillenmesi” olmuştur.

Şekil 3. Vaka İncelemesi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlara Dair Kodlanmış Bölümler

Fiziki Ortam ve Materyal Eksikliği” kodlaması, hem “Öğrenciye Ayrılan Zamanın Kısıtlı Olması” hem de “Vaka Sürecinde Öğrencinin Direnç Göstermesi” kodlamalarıyla güçlü bir ilişkiye sahiptir.

Şekil 4. Vaka İncelemesi Sürecinde Karşılaşılan Problemler Alt Temasına Ait Kodların Aynı Belgede Birbirine Yakınlığı

Kategori 3: Paydaş Kurumlarla İş Birliğine İlişkin Problemler**Tablo 4.** Paydaş Kurumlarla İş Birliğine İlişkin Problemlere Ait Temalar, Kodlar ve Frekanslar

Tema	Kod	Alt Kod (Varsa)	Frekans
Okul Rehberlik Servisleriyle Sorunlar	Eksik/düzensiz gözlem formları	Gözlem formlarının doldurulmaması ya da yüzeysel olması	5
	Öğrenci sevinde keyfilik	Öğrencinin ön incelemesiz yönlendirilmesi	3
	RAM'ın işleyişine dair bilgi eksikliği	Rehber öğretmenlerin RAM süreci hakkında yetersiz bilgiye sahip olması	4
Sağlık Kurumlarıyla Sorunlar	Klinik raporların yetersizliği	Tanılamayı desteklemeyen, yüzeysel hazırlanmış raporlar	2
	Hekimlerle iletişim eksikliği	Ortak değerlendirme yapılamaması	1
Rehabilitasyon Merkezleriyle Uyuşmazlık	Ticari yönlendirme baskısı	Tanının devamı için baskı uygulanması	2
	Yanılıcı bilgiler verilmesi	RAM kararına müdahale edilmesi	1
Kurumlararası Koordinasyon Eksikliği	Ortak platform eksikliği	RAM, okul ve diğer kurumlar arasında eşgüdüm eksikliği	3

Okul rehberlik servislerinden gelen gözlem formlarının yetersizliği ve RAM süreçlerine dair bilgi eksikliği, süreci zorlaştıran önemli etkenler arasındadır. Ayrıca sağlık kurumlarıyla iletişimde yaşanan kopukluklar ve rehabilitasyon merkezlerinin ticari baskıları da vurgulanmıştır. Ayrıca kurumlararası sistematik veri paylaşımı eksikliği, değerlendirme süreçlerini zorlaştırmaktadır. “Eksik gözlem formları” ve “RAM sürecine dair bilgi eksikliği” en sık vurgulanan sorunlardandır.

a) Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri İle Yaşanan Problemler

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde standartların eksikliği, net kararların alınmasını engelleyerek kurumlar arasında dengesizliğe ve inisiyatifle yönetilen bir sürece yol açmaktadır. Katılımcı 5 tarafından bu durum şu şekilde anlatılmıştır:

“Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, çocuklara para vererek onları kuruma devam etmeye teşvik ediyor. Ancak bazı çocuklar kuruma devam etmek istemiyor, eğitimlerinin sonlandırılmasını istiyor. Çocuklar, RAM'a geldiklerinde kendilerine para veya sigara verildiğini söylüyor. Bazıları sadece bu nedenle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gidiyor. Film izlediklerini veya öğretmenlerle çay, kahve içtiklerini belirten öğrenciler de var.” (Katılımcı 5)

Veliler, rehabilitasyon merkezlerinin özel kurumlar olması sebebiyle RAM'lardan alınan eğitim planlarına bağlı kalmadıklarını ve okul müfredatıyla uyum sağlamadıklarını belirtmiştir. Bu nedenle, her rehabilitasyon merkezinde farklı eğitim yaklaşımları gözlemlenmektedir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin velilere yönelik bilgilendirmelerinde hatalar yapılabilmektedir. Örneğin, bazı rehabilitasyon merkezleri çocukların raporlarını veliye yanlış açıklayarak velinin mağdur olmasına ya da alınan tıbbi raporu veliye özel ders için gerekli bir belge gibi gösterebilmektedirler. Bu durum, velilerin çocuklarının gerçek tanısından habersiz şekilde RAM'a başvurmasına ve rehabilitasyon merkezlerini dersane gibi düşünmelerine yol açmaktadır. Ayrıca, RAM'ın önerdiği eğitimler yerine rehabilitasyon merkezlerinin kendi tercihlerine göre eğitimler uygulanmaktadır. Sonuç olarak, velilerin bilinç düzeyinin düşük olması ve rehabilitasyon merkezlerinin veliye açık, net ve doğru bilgi vermesinde problemlerin yaşanması sonucu RAM ile rehabilitasyon merkezlerinin arasındaki ilişkiyi güçleştirmektedir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki bir diğer sorun, sertifikalı öğretmenlerin çalıştırılmasıdır. Herhangi bir lisans eğitimi gerektirmeyen bu durum, alan dışından kişilerin sertifika alarak görev yapmasına olanak tanımaktadır. Katılımcı 2, bu merkezlerde işin uzmanı yerine sertifikalı öğretmenlerin ağırlıkta olduğunu ve hatta felsefe grubu öğretmenlerinin bile çalışabildiğini, asıl problemin sistemde olduğunu ifade etmiştir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen eğitimlerin yetersiz olduğu belirtilmiştir. Katılımcı 7, bu merkezlerin çoğunun kaliteli eğitim sunmadığını ve bunun MEB'in denetim eksikliğinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Veliler ise çocuklarının eğitimi için uzun süre bekletildiklerini, öğretmen değişimlerinin sık olduğunu, ders sürelerinin yetersiz kaldığını ve ayrılmak istediklerinde evraklarını almakta zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 5. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

b) Hastane İle Yaşanan Problemler

Hastaneler ve RAM'lar arasında bazen çocuğa konulan tanılarda uyuşmazlıklar yaşanmaktadır. Katılımcı 4, bir çocuğa hastanede zihinsel engel tanısı konduktan sonra RAM'da yapılan testlerde normal zekâ seviyesinde çıktığını belirtmiştir. Ayrıca, hastaneler tarafından yapılan testler ve sonuçları hakkında RAM'lara açıklama yapılmadığı ifade edilmiştir. Diğer bir katılımcı, bazen idarecilerin ısrarla işlem yaptırmasına rağmen, gelen öğrencinin gerçekte sağlık raporunda yazan tanıya uygun olmadığını ifade ettiğini ve RAM'daki işlemlerle eğitsel tanı verildiğini vurgulamıştır. Tanıdaki uyuşmazlık durumunda ise, hastane raporuna itiraz edilmediği sürece, tanı hastanenin verdiği şekilde kabul edilmektedir. Katılımcı 6, tanı koyarken çocuğun öğretmeniyle iletişimin de önemli olduğunu belirtmiştir. Benzer görüşler diğer katılımcılar tarafından da ifade edilmiştir.

“Hastane raporlarında genellikle ön tarafında yazan tanıya raporun arkasına işlenen engel türü ile çeliştiğini, uyuşmadığını söyleyebilirim. Böyle durumlarda bizler RAM'da yaptığımız test, gözlem ve inceleme sonuçlarına göre bir karara varıyor ve bu doğrultuda gelen öğrencilerin eğitsel tanılarını koymaya çalışıyoruz.” (Katılımcı 9)

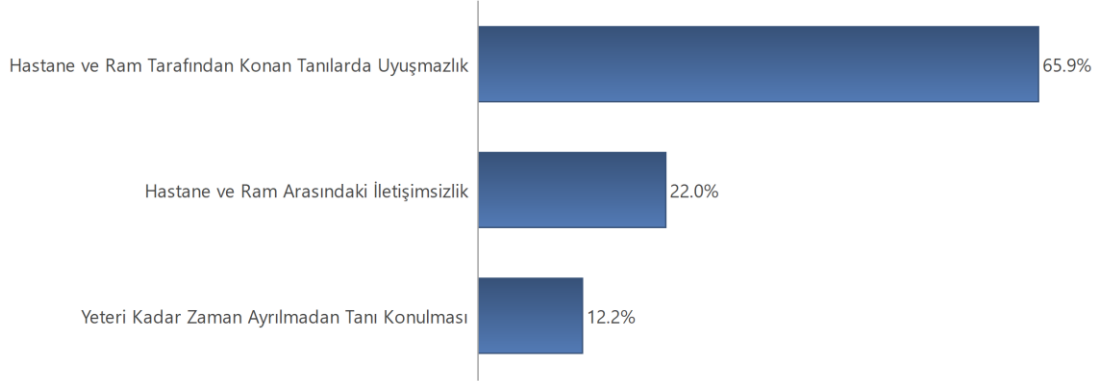
“Çocuklar için dosya açabilmemiz için öncelikle hastaneden alınmış bir rapor gerekiyor. Hastane raporundaki tanıya göre performans değerlendirmesi yaparak eğitsel tanılama sürecini yürütüyoruz. Bugün, iki farklı tanısı olan bir çocuğu değerlendirdim. Çocuğa hem dil ve konuşma güçlüğü hem de özel öğrenme güçlüğü tanısı konulmuş. Ancak yaptığım incelemede, çocuğun dil ve konuşma açısından bir sorunu olmadığını gözlemledim; akıcı bir şekilde okuyor ve kendini etkili bir şekilde ifade ediyor. Bu durumda aileye bilgi veriyoruz ve onlarda ya rapora itiraz ediyorlar ya da dil ve konuşma alanından eğitim önermeyeceğimizi açıklıyoruz.” (Katılımcı 12)

Hastaneler ve RAM'lar arasında farklı tanıların konması, iletişimsizlikten kaynaklanmaktadır. Katılımcı 4, iletişim eksikliği nedeniyle hastanelere direkt ulaşmanın zor olduğunu ve bunun da sürecin uzamasına yol açtığını belirtmiştir. Diğer katılımcılar da hastanelerle iletişimsizlikten şikâyet etmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri aşağıda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Hastanelerle doğrudan bağlantı kuramadığımız için bu iletişimi veliler üzerinden dolaylı yoldan gerçekleştiriyoruz. Bu da bizler için problem.” (Katılımcı 26)

“Ancak velinin, bizim verdiğimiz yazıyı doktora ulaştırıp ulaştırmadığını veya doktorun bu yazıyı dikkate alıp almadığını bilemiyoruz. Hastanelerle doğrudan bir iletişimimiz olmadığı için bu süreç veliler aracılığıyla dolaylı olarak yürüyor. Bu durum, işbirliği eksikliğine ve bazı sorunlara yol açabiliyor.” (Katılımcı 28)

Hastanelerde yapılan değerlendirmelere ilişkin velilerin ifadelerine göre, doktorlar çocukları yeterince gözlemeyip, test yapmadan tanı koymaktadır. Katılımcı 29, velilerin incelemeye götürdükleri çocuklarına doktorların sadece 5 dakika zaman ayırabildikleri belirttiklerini ifade etmiştir. Katılımcı 2, bir diğer velinin çocuğunun doktor tarafından hızlıca incelendiğini ve bu nedenle tanılarının sağlıklı verilmediğini dile getirmiştir. 6 ve 23. katılımcılar ise doktorların fazla hasta görmeleri nedeniyle bu sorunla karşılaştıklarını, yoğun iş temposunun etkili değerlendirme yapılmasını engellediğini vurgulamıştır.

Şekil 6. Hastane Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

Yukarıdaki verilerin sonuçlarına bakıldığında, en yüksek kodlama oranı %65,9 ile “Hastane ve RAM Tarafından Konan Tanılarda Uyuşmazlık” kategorisinde yer alırken, ikinci sırada %22 ile “Hastane ve RAM Arasındaki İletişimsizlik” kodlaması yer almaktadır. En düşük oran ise %12,2 ile “Yeteri Kadar Zaman Ayrılmadan Tanı Konulması” kodlamasında olduğu görülmektedir.

c) Okul İle Yaşanan Problemler

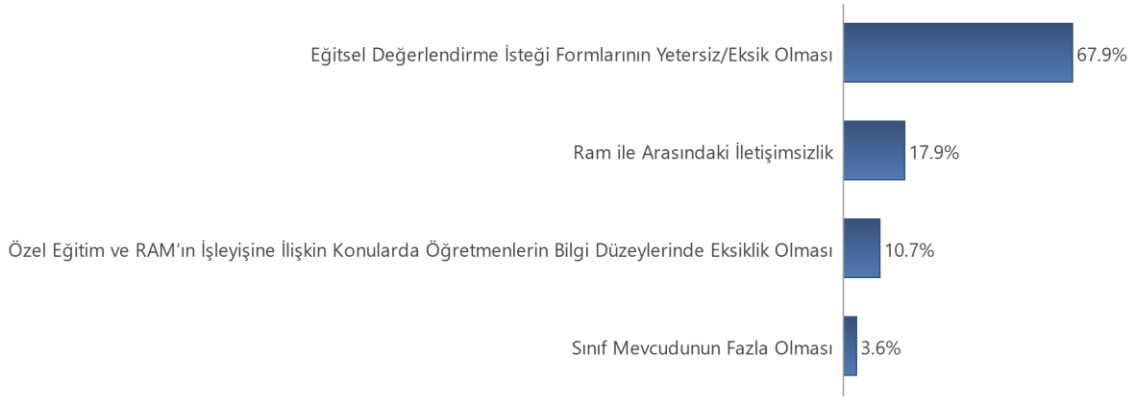
Okullarda yaşanan sorunlar arasında, öğretmenlerin bilgi düzeyindeki eksiklikler ön plana çıkmaktadır. Katılımcı 4, öğretmenlerin genellikle akademik bakış açısıyla çalıştığını, ancak çocuğun sosyal uyum ve yeterlilik alanlarının da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı 27, meslek hayatında yaşadığı sorunların hala devam ettiğini ifade etmiştir. Katılımcı 30 ise, sınıf ve rehber öğretmenlerinin çocuğa dair gözlemlerini formlarda yeterince aktaramadığını, bunun da öğretmenlerin form içeriklerine dair bilgi eksikliklerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durum, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde olduğu gibi okullarda da eksik ve hatalı evrak gönderilmesine yol açmaktadır.

Okullarda yaşanan bir diğer sorun, sınıf mevcutlarının fazla olmasından kaynaklı sınıf rehber öğretmenlerin ve öğrencinin dersine giren diğer öğretmenlerin öğrencileri yeterince tanımamasıdır. Eğitsel tanılama sürecinde, öğretmenlerin öğrenciler hakkında detaylı bilgi sağlayamaması, genellikle RAM’a öğrenci hakkında bilgi verilirken yüzeysel bir şekilde yapılmasına yol açmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin kalabalık sınıf mevcutları nedeniyle çocukları doğru bir şekilde tanımada yetersiz kalmalarını göstermektedir.

Eğitsel değerlendirme isteği formlarındaki problemler, okuldaki öğretmenlerin bu formları doğru bir şekilde doldurup RAM’a iletmemesi nedeniyle yaşanmaktadır. Katılımcı 2, bu konuda öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi gerektiğini belirtmiş, Katılımcı 3 ise okullardan RAM’a gelen formların eksik veya hiç doldurulmadan gönderildiğini, bu nedenle değerlendirme sürecinin aksadığını ifade etmiştir. Bu durum, randevuların iptal edilmesine ve velilerin mağdur olmasına yol açmaktadır.

RAM’larla, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ve hastaneler arasındaki iletişim sorunları okullarda da görülmektedir. Katılımcı 2, bazı işbirliklerinin yapıldığını ancak yetersiz olduğunu belirtmiş, Katılımcı 8 ise okullarda eğitsel değerlendirme isteği formlarının kullanıldığını ancak RAM ile işbirliğinin zayıf olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Katılımcı 10, okulların RAM’ın işlevini tam olarak bilmediklerini belirtmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, en yüksek oran %67,9 ile “Eğitsel Değerlendirme İsteği Formlarının Yetersiz/ Eksik Olması” kodlamasında, ikinci sırada ise %17,9 ile “RAM ile Arasındaki İletişimsizlik” yer almaktadır. En düşük oran ise %3,6 ile “Sınıf Mevcudunun Fazla Olması” kodlamasına aittir.

Şekil 7. Okul Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

Katılımcılar, okuldaki öğretmenlerin sınıflarının kalabalık olması ve okuldaki iş yüklerinin fazla olması sebebiyle RAM'a gelmediklerini ve işleyiş hakkında bilgi eksiklikleri bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, tanılama ve değerlendirme işlemlerinde eksiklikler ve hataların oluşmasına yol açmaktadır.

Kategori 4: Yerleştirme Süreci ile İlgili Problemler

Tablo 5. Yerleştirme Süreci ile İlgili Problemlere Ait Temalar, Kodlar ve Frekanslar

Tema	Kod	Alt Kod (Varsa)	Frekans
Uygun Eğitim Ortamı Belirlemede Zorluk	Okul türü kararında belirsizlik	Kaynaştırma mı, özel eğitim mi kararı konusunda kararsızlık	5
	Öğrenci profiline uygun okul yetersizliği	Aileye yakın, uygun donanıma sahip okul bulunamaması	3
Velilerin Karara Müdahalesi	Yerleştirme kararını reddetme	Ailelerin “özel eğitime gitmesin” yönlü baskısı	4
	Kaynaştırmayı zorlama	Uygun olmayan çocukların normal sınıfa yönlendirilmesi	3
MEB Yönetmelik ve Süreç Sorunları	Sürecin bürokratik engellerle ilerlemesi	Evrak işlemleri, kurul kararları, ilçe farkları	2
	Güncel mevzuat eksikliği	Yetersiz güncellenmiş kılavuzlar	1
Geri Bildirim Eksikliği	Okul yerleştirme sonrası takip yokluğu	RAM'ların süreci takip etme yetkisi olmaması	2

Katılımcılar, tanılama sonrası yerleştirme sürecinde hem sistemsel hem de aile kaynaklı sorunlar yaşandığını belirtmiştir. “Okul türü kararı verememe” ve “velilerin müdahalesi” en sık dile getirilen sorunlardır. Ayrıca RAM'ların, öğrencinin okula yerleşme ve orada devam etme sürecine dair izleme yapamaması da önemli bir eksiklik olarak vurgulanmıştır. RAM çalışanları, uygun okul türünün belirlenememesi ve velilerin bu sürece müdahalesi gibi sorunlara dikkat çekmiştir.

Tanılamaya gelen kişilerin hangi okula yerleşeceklerine karar verme sürecinde yaşanan sorunlara bakıldığında en başta Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin yerleştirme kararı için standart ölçütlerin olmamasından yaşanan sıkıntılar göze çarpmaktadır. Katılımcı 5, kriterlerin belirsizliğinden dolayı, örneğin yalnızca sosyal uyumu iyi olan çocukların kaynaştırmaya gönderilmesi gerektiğini ya da sadece akademik olarak başarılı olanların kaynaştırmaya yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yerleştirme kararları, RAM'larda belirgin kriterler veya standart kurallar olmadığı için eğitsel tanılama yapan kişinin tamamen kendi inisiyatifine bırakıldığını dile getirmiştir. Bu durum, farklı düzeydeki öğrencilerin aynı sınıflarda eğitim almasına yol açmaktadır. Örneğin, hafif özel eğitim sınıfında akademik olarak çok zayıf ve davranış problemi olan öğrenciler yer alırken, kaynaştırma sınıfında okuma yazması olan ve olmayan çocuklar bir arada bulunmaktadır. Kriterlerin net olmaması, yerleştirme kararlarının kişisel değerlendirmelere dayalı olarak alınmasına neden olmaktadır.

Yerleştirme kararının alınma sürecinde uzman personel eksikliği, doğru yerleştirme kararları alınamamasına yol açmaktadır. Katılımcı 1, RAM’larda psikiyatrist bulunmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Psikiyatrist desteği, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi durumlar için daha nitelikli değerlendirmeler yapılmasına olanak tanır. Alan uzmanı olmayan kişilerin, çocukların tedavi ve ilaç etkilerini doğru değerlendirememesi, kararların sağlıklı bir şekilde verilmesini engellemektedir. Katılımcılardan bazılarının bu soruna ilişkin görüşleri şöyledir:

“Özel eğitim sınıflarında görev yapan öğretmenler, özel eğitim alanında uzman değil. Farklı branşlardan geliyorlar ve çocuklara nasıl yaklaşımları gerektiğini bilmiyorlar. Veliler de çocuklarının hiçbir ilerleme kaydetmediğini belirtiyor. Bu nedenle, yerleştirme kararı verirken karşılaştığım en büyük sorunlardan biri, özel eğitim sınıflarında veya okullarında alanında uzman ve nitelikli öğretmenlerin bulunmaması. Ayrıca, resmi tedbir sürecinde RAM’a ilk geldiğimde büyük zorluklar yaşamıştım. Bunun nedeni, engelli çocuklarla ilgili yeterli bilgiye sahip olmamamdı. Daha önce genellikle liselerde çalıştığım için bu tür durumlarla pek karşılaşmamıştım.” (Katılımcı 5)

“Ben rehber öğretmen/psikolojik danışmanım. Haliyle lisansım özel eğitim alanında olmadığı için vaka inceleme sürecinde, tanı koymada bir özel eğitim öğretmeni gibi çocuğa yaklaşımım olmuyor ya da sağlıklı bir değerlendirme ve yerleştirme kararı almakta zorlandığımı söyleyebilirim. Doğrusu karar vermede güçlük yaşıyorum.” (Katılımcı 22)

Yerleştirme kararlarına okullardaki öğretmenlerin itirazları, süreci olumsuz etkileyebilmektedir. Öğretmenler, öğrencilerle ilgilenmek istemedikleri için, öğrencinin kendi sınıflarına yerleştirilmesini uygun bulmadıklarına dair geri bildirimde bulunmakta ve bu konuda direnç göstermektedir. Bu durumda, öğretmenlerle iletişim kurarak öğrencinin uygunluğu net bir şekilde açıklanmakta, ancak her iki taraf için de yaşanan süreçte olumsuz etkiler görülebilmektedir.

“Yönlendirme sürecinde en büyük sorun, yönlendirdiğimiz okulun öğrenciyi kabul etmek istememesi şeklinde ortaya çıkıyor. Okullardan, 'Çocuğun problem davranışları var, bu okula uygun değil' gibi geri bildirimler alıyoruz. Ancak biz, çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda en uygun gördüğümüz yere yönlendirme kararımızda kararlı oluyoruz. Bununla birlikte, yönlendirdiğimiz okulda belirli bir süre kaldıktan sonra çocuğun oraya uyum sağlayamadığını gözlemlersek, yeni bir karar alarak farklı bir okula yönlendirme yapıyoruz.” (Katılımcı 14)

Yerleştirme sürecinde yaşanan bir diğer sorun ise, okuldaki öğretmenlerde olduğu gibi velilerin de yerleştirme kararına itiraz etmeleridir. Veliler, RAM’da verilen yerleştirme kararının çocukları için uygun olmadığını düşünerek, bu karara karşı çıkmaktadırlar. Ayrıca bazı veliler çocuğunun özel eğitim sınıfına uygun olmamasına rağmen özel eğitim sınıfına giden öğrencilerin ücretsiz servis imkanından faydalanması nedeniyle yerleştirme kararının veli isteğine göre yapılmadığını belirterek de karara itiraz edebilmektedir.

“Burada veli, inceleme yapan uzmanı zorluyor ve hatta bazen idarecilerin de bu duruma müdahil olduğu görülüyor. Veli, 'Çocuğum kaynaştırma eğitimine gitsin' diye ısrar ediyor. Ancak çocuğun kaynaştırmaya uygun olmadığını gözlemliyorsunuz. Buna rağmen, sırf veli ısrar etti diye kaynaştırma kararı verilmiş oluyor. Ya da veli, ücretsiz servis imkanından yararlanmak için özel eğitim sınıfını zorluyor ve çocuk sırf bu nedenle özel eğitim sınıfına yönlendiriliyor.” (Katılımcı 5)

Yerleştirme kararı sürecinde yaşanan başka bir problem ise, tanılama yapan kişiler arasında yerleştirmeye dair fikir ayrılıklarının olmasıdır. Bu durum, RAM’larda yerleştirmeye dair standart kriterlerin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumu Katılımcı 8 şu şekilde ifade etmiştir:

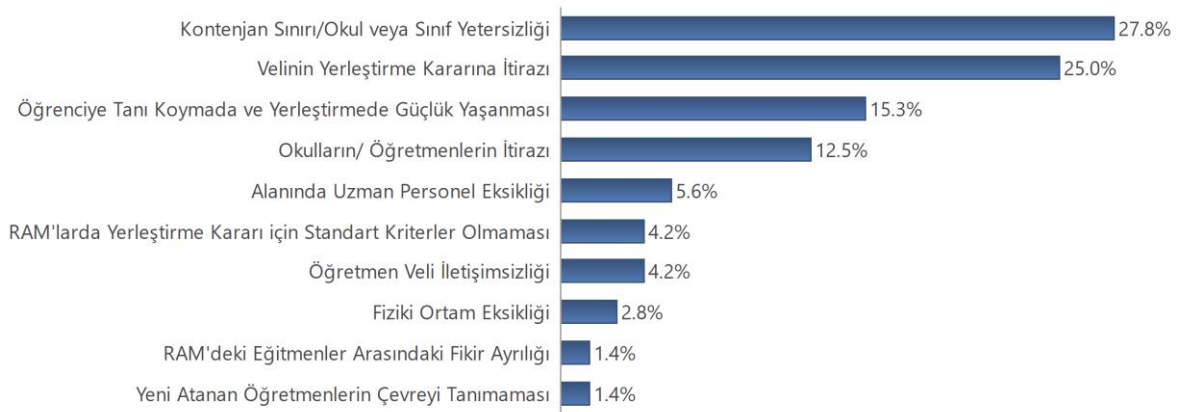
“Aynı öğrenci hakkında bizler bile farklı görüşlere sahip olabiliyoruz. Örneğin, bir öğretmen arkadaşımız öğrencinin mutlaka kaynaştırma eğitimi alması gerektiğini savunurken, bir diğeri bunun öğrenci için uygun olmadığını ve özel eğitim sınıfına yönlendirilmesi gerektiğini düşünüyor. Yerleştirme kararını verirken en çok zorlandığımız durumlardan biri de bu görüş ayrılıkları oluyor.” (Katılımcı 8)

Yerleştirme sürecindeki en büyük sorun, kontenjan yetersizliğidir. Okulların çoğunda özel eğitim sınıfının olmaması, olanlarda ise sınırlı kontenjan nedeniyle, öğrenciler seviyelerinin dışında sınıflara yerleştirilebilmektedir. Bu durum, öğrencilerin kendi gereksinimlerine uygun sınıflarda eğitim almalarını engellemekte ve gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bu bulgulara ilişkin katılımcı görüşleri şunlardır:

“Bana göre en büyük sorunlardan biri sınırlı kontenjan olması. Gerek özel eğitim sınıflarında gerekse özel eğitim anaokullarında, mevcut kontenjanlar ilçedeki özel gereksinimli öğrenci sayısına yeterli gelmiyor. Bu durum, ihtiyacın çok daha altında bir kontenjanla karşı karşıya kalmamıza neden oluyor.” (Katılımcı 2)

“İlçemizde otizmli öğrenciler için özel eğitim sınıfları yetersiz kalıyor. Ayrıca, özel eğitim anaokulu bulunmasına rağmen kontenjan yetersizliği nedeniyle çocuklara sıra gelmiyor maalesef. Özel eğitim sınıfları ve okullarının sayısı ilçemizde yetersiz. Bu nedenle, özel eğitim sınıfına uygun olan bir çocuğu, yer olmadığı için uygulama okulunda orta düzey öğrencilerin bulunduğu sınıflara yönlendirmek zorunda kalıyoruz.” (Katılımcı 10)

Analiz sonuçlarına göre, en yüksek oran %27,8 ile “Kontenjan Yetersizliği” kodlamasında, ikinci sırada ise %25 ile “Velinin Yerleştirme Kararına İtirazı” yer alırken en düşük oran %1,4 ile “RAM Eğitimcileri Arasındaki Fikir Ayrılığı” ve “Yeni Atanan Öğretmenlerin Çevreyi Tanımaması” kodlamalarına aittir.

Şekil 8. Yerleştirme Kararının Verilmesi Sürecinde Yaşanan Problemler
Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler

Kategori 5: Sürece Yönelik Çözüm Önerileri

Tablo 7. Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecine Yönelik Çözüm Önerilerine Ait Temalar, Kodlar ve Frekanslar

Tema	Kod	Alt Kod (Varsa)	Frekans
Eğitim ve Farkındalık	Veli eğitimlerinin artırılması	Tanı süreci, özel eğitim hakları hakkında bilgilendirme	6
	Rehber öğretmenlerin RAM süreçlerine dair eğitimi	Sürece aktif katkı sunabilmeleri için hizmet içi eğitim	4
İş Birliği ve Koordinasyon	Okul-RAM iletişiminin güçlendirilmesi	Ortak veri paylaşımı ve süreç planlaması	5
	Sağlık kurumlarıyla koordinasyon	Klinik raporların nitelikli hazırlanması için iş birliği	3
Mevzuat ve Süreç İyileştirme	Süreç rehberlerinin güncellenmesi	MEB tarafından yayınlanan kılavuzların daha işlevsel olması	2
	Yerleştirme sonrası izleme mekanizması	RAM'ların yerleştirilen öğrenciyi takip edebilmesi	2
Personel ve Kaynak Güçlendirme	RAM kadrolarının genişletilmesi	Daha fazla özel eğitim öğretmeni ve test materyali temini	3

Katılımcılar, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin daha sağlıklı işlemesi için çok boyutlu çözüm önerileri sunmuştur. En fazla tekrar edilen öneri, hem velilere hem de okul rehberlik servislerine yönelik farkındalık artırıcı eğitimlerin verilmesidir. Ayrıca RAM'ların sağlık kurumlarıyla koordinasyonu, mevcut süreç rehberlerinin

güncellenmesi ve personel eksikliğinin giderilmesi gibi yapısal öneriler de öne çıkmaktadır. Katılımcıların önerileri eğitim, kurumlar arası koordinasyon, mevzuat düzenlemeleri ve personel artışı gibi çeşitli düzlemlerde yoğunlaşmaktadır.

Öncelikle RAM personelinin mesai saatlerinin belirli ve çalışanların lehine iyileştirilmesi gerekmektedir. Katılımcı 1, mesai saatlerinin okullardaki gibi 6 saat olmasının, tanılama sürecinin daha sağlıklı yapılmasına olanak sağlayacağını ifade etmiştir. Ayrıca, tanılama yapan personelin iş yükünün fazla olması ve bir günde alınan randevu sayısının çokluğu, eğitsel değerlendirme sürecinin etkinliğini olumsuz etkilemektedir.

RAM'larda eğitsel tanılama sürecinin manuel olarak sürdürülmesi, fazladan iş yüküne ve zaman kaybına yol açarak değerlendirme sürecinin sağlıklı ilerlemesine neden olmaktadır. Performans belirleme formlarının dijitalleştirilmemesi, farklı bir RAM'da yapılan tanılama bilgilerine erişimi zorlaştırmaktadır. Tanılama envanterlerinin dijitalleştirilip standartlaştırılması, sürecin daha hızlı, doğru ve erişilebilir olmasını sağlayacaktır.

“Elektronik ortama geçememiş olmamızı temel bir sorun olarak görüyorum. Hâlâ fiziksel dosyalarla uğraşıyor olmamız, bize ciddi bir iş yükü ve gereksiz masraf getiriyor. Ayrıca, bu durumun değerlendirme sürecini de olumsuz etkilediğini düşünüyorum. Eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin tamamen dijital ortama taşınması gerektiğine inanıyorum. Kağıt ve kalemle değerlendirme yapmamız bana oldukça ilkel geliyor. Bu yöntem, tanılama sürecini uzatıyor ve sağlıksız hale getiriyor. Örneğin, ilk kez gelen bir veliden görüşme formunu doldurmasını istediğimizde, bu işlem bazen 20 dakikayı buluyor. Bu süreçte öğrenci sıkılıyor ve performansını tam olarak yansıtmak istemiyor. Eğer veli bilgileri dijital ortamda önceden işlenmiş olsaydı, doğrudan performans değerlendirmesine geçebilirdik. Bu, hem daha sağlıklı hem de zaman açısından daha verimli olurdu.” (Katılımcı 2)

RAM'larda randevu sistemi, personel sayısına göre düzenlenip standartlaştırılmalıdır. Bu düzenleme, hem tanılama sürecinde öğrencilere daha fazla vakit ayrılmasına ve doğru bir şekilde tanılanmasını hem de personelin adalet duygusunun zayıflamamasına ve daha sağlıklı karar almasına yardımcı olacaktır.

“RAM'larda oluşturulan randevu listelerinin çalışanlar arasında adil bir şekilde paylaşılması gerektiğini düşünüyorum. Örneğin, ben erken geldiğimde bekleyen öğrenciyi kabul ediyorum, ancak benden önce gelen bazı kişiler odalarında bekleyerek vakayı üstlenmiyor. Sorumluluk bilinci düşük kişilerle çalışmak zorlayıcı oluyor; ben üç vaka alırken başka biri yalnızca bir vaka ile yetinebiliyor. Bu durumun adaletsiz olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 12)

RAM'larda uzmanlık alanlarına göre iş bölümü yapılması, eğitsel tanılama ve değerlendirme süreçlerinin doğruluğu açısından kritiktir. Özel eğitim öğretmeni eksikliği nedeniyle psikolojik danışmanların Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü'nde tanılama yapmaktadır, ancak bu durum psikolojik danışmanları zorlamaktadır. RAM'larda özel eğitim ve rehberlik bölümlerinde çalışacak personelin o alanın uzmanları tarafından seçilmesi ve net bir şekilde ayrılması, süreçlerin daha doğru ve güvenilir ilerlemesini sağlayacaktır.

“Keşke rehber öğretmenler ve psikolojik danışmanlar rehberlik hizmetleri biriminde, özel eğitim öğretmenleri ise özel eğitim hizmetleri biriminde görev yapsa ve bu ayrım net bir şekilde belirlenmiş olsa. Bu durumda, sistem çok daha düzenli ve verimli işlerdi diye düşünüyorum. ...Psikolojik danışman olarak, dil ve konuşma güçlüğü yaşayan bir çocuğa eğitim önerirken bazen kararsız kalıyorum çünkü bu alan benim uzmanlık alanım değil. Dolayısıyla, önerilerimin ne kadar doğru olduğunu her zaman bilemiyorum. Oysa RAM'da bir dil ve konuşma terapisti görev alsaydı, çocuğu bizden çok daha kapsamlı değerlendirebilir ve ona en uygun yönlendirmeyi yapabilir diye düşünüyorum.” (Katılımcı 10)

“RAM'larda özel eğitim ve rehberlik bölümlerinin kesinlikle ayrılması gerektiğini düşünüyorum. Herkesin uzman olduğu alanda çalışmasının, kurumun işleyişine büyük ölçüde olumlu katkılar sağlayacağına inanıyorum.” (Katılımcı 17)

RAM'larda fiziksel koşulların iyileştirilmesi, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin sağlıklı ilerlemesi açısından önemlidir. Birden fazla kişinin aynı odada değerlendirilmeye alınması, kişilerin dikkatinin dağılmasına ve performans sorunlarına yol açabilmektedir. Bu durumun önüne geçmek için inceleme odalarının bireysel olması ve

randevuların buna göre düzenlenmesi gereklidir. Ayrıca, materyal çeşitliliği ve yeterliliği süreçleri destekleyerek daha verimli tanılamalar ve değerlendirmeler yapılmasını kolaylaştıracaktır.

“RAM’larda fiziki koşullar açısından inceleme odalarının bireysel olması gerektiğini, her değerlendirme için tek kişilik odaların bulunmasının daha uygun olacağını düşünüyorum.” (Katılımcı 1)

“Her RAM’ın kendine ait bir binası olmalı, personel sayısına uygun sayıda inceleme odası bulunmalı ve gerekli materyaller yeterli düzeyde sağlanmalıdır diye düşünüyorum.” (Katılımcı 24)

RAM’larda uzmanlık alanı dışında çalışan veya RAM’a ilk kez atanan personele hizmet içi eğitim verilmesi, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin daha doğru ilerlemesini sağlayacaktır. Performans değerlendirme formlarının eksiksiz ve doğru doldurulması için vaka inceleyen personelin hizmet içi eğitimler verilerek bilgilendirilmesi önem taşımaktadır.

RAM’lar ve rehabilitasyon merkezlerinin belirli periyotlarda denetimi, eğitsel tanılama süreçlerinin standartlara uygun yürütülmesi ve öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik eğitimlerin doğru uygulanması açısından önemlidir. Rehabilitasyon merkezlerinde verilen eğitimlerin etkili olup olmadığı ve öğrencilerin gelişim gösterip göstermediği titizlikle incelenmelidir. Eğitsel tanılama sürecinin daha sağlıklı ilerlemesi için RAM, okul, hastane ve rehabilitasyon merkezleri arasında sağlıklı bir koordinasyon ve iletişimin sağlanması gerekmektedir. Hastane değerlendirmeleri ve öğretmen görüşleri dikkate alınarak işbirliği içinde çalışılması, özel gereksinimli bireylerin tanınmasına ve gelişimine katkı sunar.

**Şekil 9. Yaşanılan Problemlere İlişkin Çözüm Önerileri
Alt Temasına İlişkin Kodlu Bölümler**

Analiz sonuçlarına göre, en sık vurgulanan konular %18,2 ile “PDR ve Özel Eğitim Hizmetlerinin Ayrılması”, “Fiziksel Koşulların İyileştirilmesi” ve “Paydaşlar Arasında Koordinasyon” olmuştur. En az değinilen konular ise %2,3 ile “Okul Merkezli Yapı” ve “Mesai Saatlerinin Düzenlenmesi” olarak belirlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde çalışan kişilerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde karşılaştıkları problemler ve bu problemlere karşı üretilen çözüm yolları incelenmiştir. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Araştırma sonuçları, özel gereksinimli bireylerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecine ilişkin diğer araştırmalarla karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar tartışılmıştır.

Araştırmanın bulgularına dayanılarak; vasi veya velilerle karşılaşılan problemler alt teması altında RAM’lara eğitsel tanılama ve değerlendirme için başvuran vasi ya da vasilerin ekseriyetinin süreç hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bilinçsiz oldukları, RAM’dan verilen tanıya itiraz ettikleri, RAM’dan kendilerine sunulan hizmete ve verilen bilgiye karşı ilgisiz oldukları, RAM personelleri ile gelen veliler arasında iletişim kurmanın güç olduğu, velilerin çocuklarına RAM tarafından tanı konulmasından çekindikleri, RAM’a tanılama amacıyla gelen velilerin çoğunun sosyoekonomik ve eğitim düzeylerinin düşük olduğu, velilerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecine ilişkin çevreden duydukları asılsız bilgilerden kolayca etkilendikleri, velilerin çoğunun psikolojik olarak sorunlar yaşadıkları, ebeveylelerin bilinçsizliklerinden dolayı özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin geç tanılama sürecine girdikleri, öğrencinin destek eğitime ihtiyacı kalmadığı ya da devlet tarafından verilen eğitim süresini aştığı için destek eğitim raporunun kesilmesi halinde velilerin raporun devam ettirilmesi için RAM çalışanlarına ısrar ve baskı yapması, özel gereksinimli

birey ebeveyni oldukları için kendilerini suçladıkları ve bazı velilerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde RAM çalışanlarına karşı aşırı derecede detaycı ve onların uzmanlıklarını sorgulayıcı tutum içerisinde oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu bulgular, Yurtsever (2013) tarafından yapılan çalışmada, ailelerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Vaka inceleme sırasında karşılaşılan problemler alt teması başlığındaki bulgulara bakıldığında; RAM'larda standart tanılama sürecinin olmaması, okuldaki öğretmenlerle RAM çalışanları arasında yaşanan iletişim eksikliği, velilerin çocuklarına karşı yapıla iş ve işlemlere karşı kayıtsız ve ilgisiz kalmaları, RAM personellerine vaka inceleme süreçleri hakkında hizmet içi eğitimin verilmemesi, özel gereksinimli bireylerin tanılama sürecine hazırbulunuşluklarının düşük olarak katılması, RAM'larda vaka incelemedeki kişilerin tecrübesiz ve yetersiz oldukları, tanı koymada ve özel gereksinimli bireylerin düzeyini belirlemede (Hafif/ Orta/ Ağır) güçlük yaşanması, fiziksel ortamın yeterli olmadığı ve tanılamada kullanılan materyallerin eksik olduğu, öğrencilerin performansının almada performans belirleme ölçütlerinin yetersiz olduğu, vaka inceleme sürecinde velilerden alınan bilgilerin güvenilir olmadığı, öğrencilerin vaka inceleme sürecinde performans sergilemeyi reddettiği, vaka inceleme sırasında özel gereksinimli bireylerin dikkat sürelerinin çok az olduğu, öğrenciler hakkında hazırlanan eğitim planının öğrencilerin anlık performansına göre şekillendiği ve vaka inceleme süresinin gelen her öğrenci için çok sınırlı olduğu görülmektedir. Araştırmanın bu bulguları, Aslan & Bal (2014) tarafından yapılan araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Ayrıca RAM'larda eğitsel tanılama ve değerlendirmenin yapıldığı fiziki ortamın yetersizliği ve kullanılan materyallerin eksikliği bulgusu, Yurtsever (2013), Çiftçi-Çiçek (2015), Kırbıyık (2011), Yürekli & Şafak (2022) ve Yılmaz & Doğan (2023) tarafından yapılan araştırmaların bulgularıyla paralellik göstermektedir.

İş birliği yapılan paydaşlarla ilgili yaşanan problemler alt teması başlığı altında, RAM ile paydaşlar arasındaki iletişim eksiklikleri, okul ve rehabilitasyon merkezlerinden gelen evraklardaki hatalar, hastane tarafından verilen tıbbi tanı ile RAM'ın verdiği eğitsel tanı arasındaki uyumsuzluklar, okuldaki öğretmenlerin özel eğitim ve RAM süreçleri hakkında bilgi eksiklikleri ve hastanelerde tanı koymada yeterli sürenin ayrılması gibi sorunlar tespit edilmiştir.

Yerleştirme kararının verilmesi sürecinde yaşanan problemler alt teması altında ulaşılan bulgularda, yerleştirme kararının verilmesinde RAM'larda belirli bir standardın olmaması, yerleştirme kararının alınmasında RAM'larda yeterli sayıda uzman personelin olmaması, öğrencilere tanı ve yerleştirme kararı verilmesinde RAM çalışanlarının kararsızlık yaşaması, yerleştirme kararına okullardaki öğretmenlerden ve velilerden itiraz gelmesi, RAM'da çalışmaya yeni başlayan personelin çevreyi tanımadığı ve yerleştirme yapacağı okula ve özelliklerine hakim olmadığı, yerleştirme kararı alınmasında özel eğitim değerlendirme kurulu üyeleri arasında fikir birliğinin olmaması ve okullarda yaşanan kontenjan problemi olduğu sonucuna varılmıştır.

Çözüm önerileri kapsamında, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin iyileştirilmesi için mesai saatleri ve randevu sisteminin düzenlenmesi, tanılama envanterlerinin geliştirilip standartlaştırılması, özel eğitim hizmetleri ile rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümlerinin ayrılması, fiziksel koşulların iyileştirilmesi, personel ve paydaş kurum çalışanlarına hizmet içi eğitim verilmesi, RAM ve rehabilitasyon merkezlerinin denetlenmesi, RAM'ın okul merkezli bir yapıda oluşturulması, paydaşlar arasında işbirliği ve iletişimin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Öneriler

Araştırmanın bulgularından eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde birçok problemlerin ortaya olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan katılımcıların ekseriyeti RAM'larda yapılan iş ve işlemlerin standart olmadığını belirtmişlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışan RAM'larda eğitsel tanılama ve değerlendirmede kullanılan materyallere ve tanılama ölçütlerine Bakanlık tarafından standardizasyon getirilebilir. RAM'larla paydaş kurumlar olan okul, hastane ve özel eğitim rehabilitasyon merkezleri ile iletişimi ve işbirliğini artırıcı çalışmalar yapılabilir. Okuldaki öğretmenler RAM'daki yapılan iş ve işleyişten bihaber oldukları bulgusuna binaen okullardaki öğretmenlere özel eğitim, RAM'ın işleyişi, eğitsel tanılama vd. gibi konular hakkında hizmet içi eğitimler ve seminerler düzenlenebilir. Eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin daha sağlıklı olması için RAM'ların fiziki koşullarının iyileştirilmesi ve materyal eksikliklerinin giderilmesi önemlidir. RAM'larda gerek eğitsel tanılamanın daha sağlıklı yapılabilmesi için gerekse çalışanların mesleki deneyimi ve doyumunu açısından özel eğitim hizmetleri bölümü ile rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümlerinin net bir şekilde ayrılması ve özel eğitim öğretmenlerinin özel eğitim bölümünün iş ve işleyişi ile ilgili işlerde çalışması, psikolojik danışman/ rehber öğretmenlerin de PDR hizmetleri bölümü altında çalışması kritik öneme sahiptir. Ayrıca RAM'larda tanılama için gelen kişi sayısı çok fazla olduğundan RAM'lara ihtiyaca uygun personel atamasının yapılması ve personel sayısına göre randevuların düzenlenmesi yapılabilir. RAM'larda kullanılan evrak ve dokümanlar dijital hale getirilebilir. Eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin sağlıklı ilerlemesi için

RAM'ların ve paydaş kurumların belli periyotlarda denetime tabi tutulması önemlidir. Özel gereksinimli bireylerin erken yaşta tanılanarak uygun eğitim alabilmesi için, RAM'ların işleyişine ilişkin toplumun tüm kesimlerine ve özellikle velilere yönelik bilgilendirici tanıtımlar yapılabilir, çevrimiçi eğitimler sunulabilir ve okullarda velilere özel seminerler düzenlenebilir.

İleride yapılacak araştırmalarda, farklı ilçe ve illerdeki RAM'larda hatta tüm Türkiye'deki RAM'larda eğitsel tanılma ve değerlendirme sürecinde görev almış kişiler çalışma grubu olarak seçilebilir. Bu çalışmanın benzeri nicel ve nitel araştırma yöntemi yani karma yöntem kullanılarak yapılabilir. Her özel gereksinimli bireylerin tanıları (ÖÖG, DKG, İşitme vd.) için eğitsel tanılama ve değerlendirme süreci ayrı olarak araştırılıp çözüm önerilerine yönelik araştırmalar yapılabilir. RAM'larda yalnızca eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde görev alan personel değil, tüm çalışanlar ve idarecileri kapsayan daha geniş bir örnekleme araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Destek ve Teşekkür

Yazarlar çalışma için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Aslan, S., & Bal, E. (2014). Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Örgütsel Analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 313-324.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (28 b.). Ankara: Pegem Akademi.
- Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(3), 73-85.
- Çiftçi Çiçek, M. (2015). Özel Gereksinimli Bireyin Eğitsel Tanılama Sürecinde; Ram'da Yönlendirme, Yerleştirme ve İzleme Çalışmalarına Yönelik Çalışanların Görüşlerinin Belirlenmesi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelken-tepe Yayınları.
- Heward, W. L. (2009). *Exceptional Children An Introduction to Special Education*. New Jersey: Pearson Education.
- Kırbıyık, M. E. (2011). Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunda Görevli Rehber Öğretmenlerin Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Sürecine İlişkin Görüşleri. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kozak, M. (2018). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayımlama Teknikleri* (4 b.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Küçüköğöz, M. (2020). Rehberlik ve Araştırma Merkezinde Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Sürecine İlişkin Bir Durum Çalışması. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Maraklı, Ö. (2016). Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Eğitsel Değerlendirme ve Yerleştirmeye Bağlı Olarak Kullanılan Modül Programlarının Uygulanması Hakkında Görüşlerinin İncelenmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer* (3 b.). New York: Longman.
- Olson, J. L., Platt, J. C., & Dieker, L. A. (2008). *Teaching Children and Adolescents with Special Needs*. New Jersey: Pearson Education.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018, Temmuz 7). *Resmi Gazete* <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm> adresinden alındı
- Sarı, H., Karakoç, B., & Karamuklu, E. S. (2023). Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde (RAM) Kaynaştırma Tanısı Almış Öğrencilerin Belirlenmesine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*(32), 196-211.
- Sığırı, Ü. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ünlü, E. (2021). Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim. İ. H. Diken içinde, *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* (s. 3). Ankara: Pegem Akademi. doi:10.14527/9786055885267
- Westling, D. L., & Fox, L. (2004). *Teaching Students With Severe Disabilities*. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Yalçın, R. (2021). Dil ve Konuşma Bozukluklarının Değerlendirilmesi Sürecinde Görev Alan Rehberlik ve Araştırma Merkezi Personelinin Yaşadığı Sorunların Belirlenmesi. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Y., & Doğan, M. (2023). Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Tanı, Değerlendirme ve İzleme Süreçlerinin İncelenmesi: İhtiyaç Kayıplı Çocuklar Örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 24(1), 137-157.

- Yurtsever, Ş. (2013). Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecinde Görev Alan Rehberlik ve Araştırma Merkezi Personelinin Karşılaştığı Sorunların Belirlenmesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yürekli, M., & Şafak, P. (2022). Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Çalışan Öğretmenlerin Ağır ve Çoklu Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Süreçlerine İlişkin Görüşleri. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 2(3), 246-280.